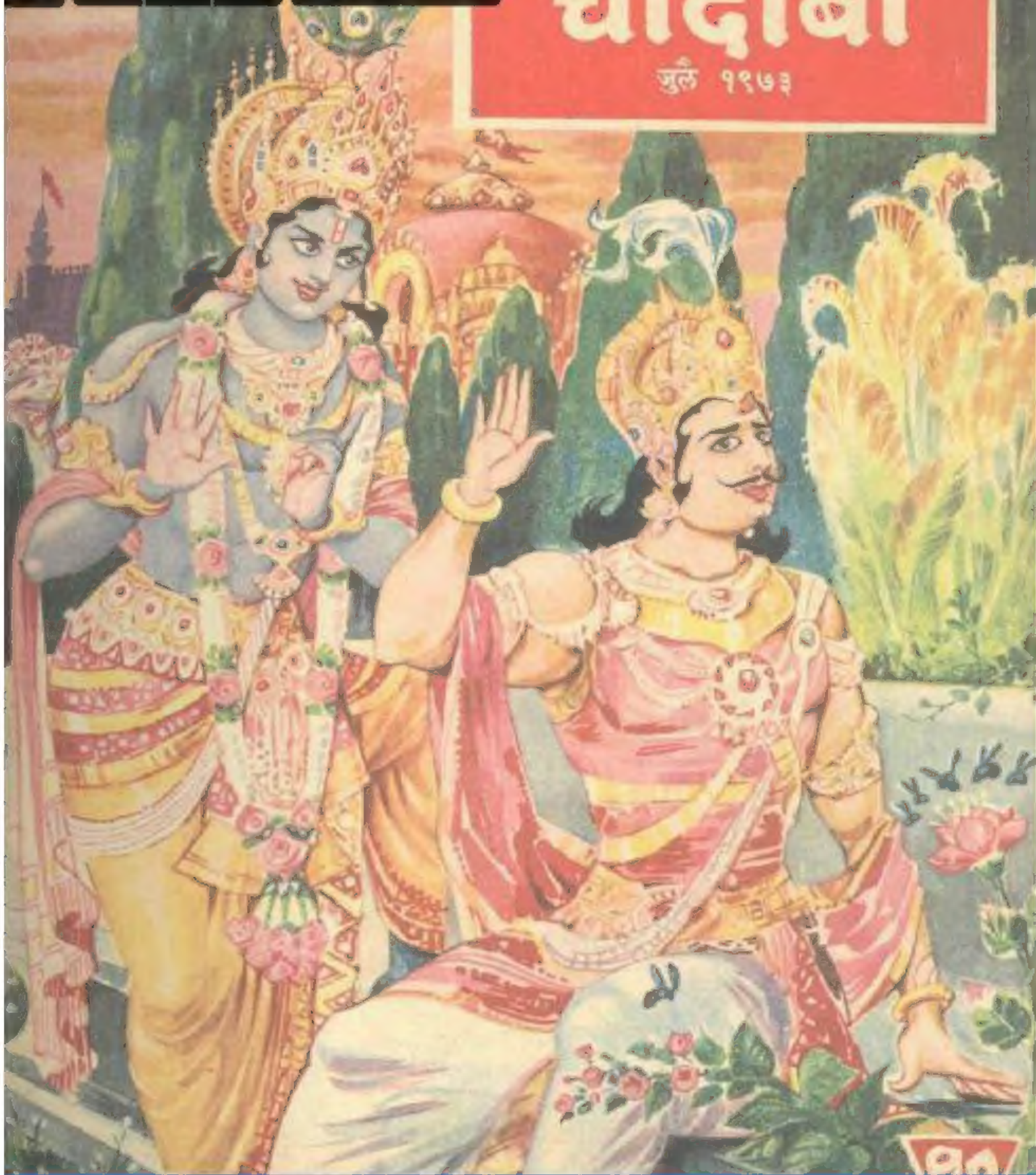

चांदोबा

जुलै १९७३

अंक : १

अमरव्याणी

तूणा दपि लघु स्मृतः,
तूला दपि च याचकः,
नामुना किम् क्तीतो खी?
त मयम् याचये दिति!

॥ १ ॥

[गवतापेक्षा कापूस हसका असतो, कापसापेक्षा धिकारी हलका (हौन) असतो; परंतु वारा किता हवा चिकाचला का उजवून लावीत नाही? कारण तो तिच्या वबळ हो अधिक मागीरला मागेपुढे पहात नाही नासाडी.]

वाक्सखोल, मकारण हास्यम्,
स्त्रीयु विवाद, मसज्जन सेवा,
शार्दभयान, मसंस्कृतवाणी,
वदन्तु तरो लघुता भूपयाति

॥ २ ॥

[मुलांणी येता, निष्कारण हंकारे. हितांणी वादविवाद असज्जनमाची सेवा, शार्दवाचे वस्तु करून घेणे, अश्वर बोवणे या शिन्हीमुळे पुण्याया हलकेपणा (कवीपणा) येता.]

किम् पौरुषम् रक्षति यो न ज्ञातुं?
किम् वा धनम् नाथिजनाय यत्स्यात्?
सा किम् किंवा या न हितानुबद्धा?
किम् जीवितम् साधु विरोधि पद्वे?

॥ ३ ॥

[शरणावताचे रक्षण न करणारे वीर्य कशासाठी? मयकाला न दिले जाणारे धनच काय काम्याचे? हिताधी व्याचा संबंधच नाही असे काय कोमत्या उपयोगाचे? अयाच उच्छेने सज्जनाची मनुष्य वसामुळे येते ते जीवितच काय काम्याचे?

सधुरव

दोन विवाह

चंडोपूर नावाच्या गावी देवनाथ नावाचा एक ब्राह्मण रज्जात भसे. त्याला कमलाक्षी नावाची एक अत्यंत रूपवती कन्या होती. देवनाथकडे कुमुमायुध नावाचा एक निचार्थी विद्याभ्यास करीत असे. कुमुमायुध व कमलाक्षी बरोबरच लहानाची मोठी ब्राह्मी आणि वयाबरोबर त्यांचे परस्पर प्रेम वाढत गेले आणि दोघांनी परस्पराना मनाने बरले.

अच्युतरी देवनाथने आपल्या मुलीसाठी एक चांगले स्थळ पाहिले व विवाहाच्या सर्व अटी ठरवल्या. ते कळल्यावर कमलाक्षीने आपल्या भ्रियकराला ते वृत्त कळविले आणि परस्परानाची ताटातूट होण्याचा प्रसंग येऊन ठेपल्याबद्दल फार दुःख व्यक्त करून काही तरी सार्ग माग्याला विचारले.

कुमुमायुधने कमलाक्षीला एका जागी गुप्तपणे येऊन भेटायला आणि तेवून

त्याच्याबरोबर पळून जाण्याच्या सवारीने मागला सुचविले. त्या जागी तिच्या घेऊन जायला एक नोकर येईल व त्याच्याबरोबर येऊन तिने भेटावे असे त्याने कळविले.

कमलाक्षी त्याप्रमाणे कुमुमायुधने पाठविलेल्या थोडेस्वाराबरोबर थोड्यावर असून निघाली. परंतु तो थोडेस्वार कमलाक्षीला ठरलेल्या जागी घेऊन न जाता उज्याडण्याच्या मुगारास एका दुसऱ्याच गावी घेऊन गेला.

कमलाक्षीला संकय आला. तिने नोकराला विचारले—“काम रे! तुझे मालक कोडे आहेत?”

“माझे मालक? देवें मी मालक आणि तू मालकीण! आपण विवाह करून थेंक म्हणणे झाले.” तो नोकर म्हणाला.

ते ऐवून कमलाक्षी धाबळून गेली नाही, तरी स्वतःला स्मृणाली—“बरं तें” कबूल,

डॉ. केशव ना. जोय

पण लग्नासाठी भटजी व बावड्याक सामुग्री नको का आपायला? घेऊन ये.”

कमलाक्षीच्या बोलण्यावर विस्वास ठेवून तो द्रुष्ट मनुष्य कमलाक्षीला आणि घोड्याला देखेच सोडून लग्नाकरिता आवश्यक सामुग्री आपण्यासाठी निघून गेला.

नोकर निघून गेल्यावर कमलाक्षी घोड्यावर बसून एका माळ्याच्या घरी गेली. माळी बूड होता. त्याने सर्व घोड्या विचारून घेऊन कमलाक्षीला आपल्या घरी आश्रय दिला.

तिकडे नोकर सर्व सामुग्री घेऊन आला. कमलाक्षीने त्याला फसवित्याचे कळले. तेव्हा आपल्या सालकाकडे जाऊन त्याने कमलाक्षी विस्वस्त्याचे कान भरले. म्हणाला- “मालक! आपण सरळ स्वभावाचे आहात. श्रीस्वभाव आपल्याला माहीत नाही. मला काही लोकांनी धरून डांबून ठेवले आणि कमलाक्षी त्यांच्याबरोबर अनंशाने घोड्यावर बसून पळून गेली. मी कसावसा स्वतःचा जीव वाचवून आपणांस ते बूट कळविण्यासाठी आलो आहे.

Full Screen

127

X

8

172

वाटले. म्हणून त्याच्या बापाय दुसऱ्या मुलीशी लग्न ठरविले तेव्हा तो निमृहपणे लग्नाला तयार झाला. वर्षासाठी लोक विवाह झाल्यावर आपल्या गावी परत जात असता कमलाक्षीच्या गावी एका उपनगरात उतरले. कुसुमायुध सहज एकरा गावात फिळत यायला म्हणून निघाला. तेव्हा त्याला कमलाक्षीने एका आगी पाहिले व तिला आश्रय देणाऱ्या बूड माळ्याला तिने ती गोष्ट सांगितली. तो बूड माळी कुसुमायुधला भेटून त्याला आपल्या घरी बोलावून घेऊन आला.

कुसुमायुधला कमलाक्षी भेटली. तिच्या तोंडी त्याच्या नोकराची सव लबाडी त्याला कळली. त्याने तिच्याबरोबर देशील खन्न करून घेतले. त्याच्या पहिल्या वायकोला कुसुमायुधच्या तोंडी कमलाक्षीवर जो प्रसंग आला होता तो कळला. म्हणून तिने त्याच्या दुसऱ्या लग्नास होकार दिले.

जादूची कांडी

एका गावी राहणारे सर्व लहान बोर गावकरी अगदी मोठे होते. त्या गावी एक दिवशी एक गिऱ्या माणूस आला. तो दिवसभर गावात फिरला आणि संध्याकाळी एका पडक्या निर्जन घरासमोर येऊन ओट्यावर बसला.

त्या घराच्या समोर कोण्या श्रीमंताचे घर होते. त्या घरासमोर एक फकीर होपरापर्मत काळा अंगरक्षा घालून उभा होता. त्याच्या हातात एक काठी होती. काठीच्या एका टोकाला सिहाकृती मूठ होते.

फकीर आपली काठी दोराच्या उंबरठ्यावर बांधून म्हणाला- “अग ए फुटक्या नथिबाच्या बाई! मला भिक्षा दे!”

दुसऱ्या क्षणाला त्या घराच्या मालकिणीने भिक्षेचे गाठोडे बाहेर ठेवून दिले. फकीर ते गाठोडे घेऊन निघून गेला.

ते दृष्य पाहून तो गिऱ्या मनुष्य चकितच झाला. त्या फकिराला पाहून ती बाई एवढी घाबरली का? त्याला काहीच कळेना. तो फकीर उर्मट्याने बोलला होता? तरी तिने त्याला भिक्षा कशी काय दिली? तो गिऱ्या बाईच्या घरी गेला आणि त्याने तिला विचारले- “काय हो बाई! कुन्ही त्या फकीराला शिन्वा देऊन हाकलून लावण्याऐवजी भिक्षा दिलीत, हे कसे काय?”

त्या बाईने, त्या गिऱ्याकडे आश्चर्यचकित नजरेने एकदा पाहिले आणि विचारले- “तुला माहीत नाही का?”

“मला नाही माहीत. मी आजच तुमच्या गावी आलो.” तो गिऱ्या मनुष्य म्हणाला.

तेव्हा ती बाई कीतलीत म्हणाली- “तुला काय सांगू बाबा? हा फकीर राससासारखा आमच्या पाठीस लागला आहे. तू त्याच्या हातात एक काठी पाहिलीस ना?

"मो एकदा सांगितले ना, ती शादूची कांडी भिडोनाई आहे. पोटावर खाण्या-पुरती भिक्षा त्या कांडीने मिळते. भिक्षा मिळाल्यानंतर त्या कांडीचा उपयोग दुसऱ्या दिवसापर्यंत होत नाही." ती बाई म्हणाली.

"गावातल्या एखाद्या माणसाने त्या फकीराच्या हातातली ती कांडी हितकायण का नाही घेतली?" गिहुचा माणसाने विचारले.

ती बाई आश्चर्ये आणि भय वाटल्या-सारखी धरवर कापत म्हणाली-"इतकी हिमंत कोण करणार?"

"गो घेऊन येतो ती कांडी!" तो गिहु मनुष्य म्हणाला.

"वा गप्पा माझ्यासमोर नको बोलूत! तुसा काय पराक्रम आहे तो संव्याकाळी रामाच्या देवळात सर्व गावकरी पुराण ऐकायला बसतील तेव्हा सांग." असे सांगून त्या बाईने त्याला जायला सांगून दार बंद करून बसले.

त्या दिवशी संव्याकाळी रामाच्या देवळात तो गिहु मनुष्य गेला आणि सर्व गावकऱ्यांना त्याने योजलेला कार्यक्रम सांगितला. म्हणाला-"तुमची सवची मदत मिळावी तर मी हे काम करून दाखवीन."

काही लोकांनी गिहुचा माणसाच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले. काही लोक त्याचे

हे विविध रूप पाहून हसले. काही लोकांनी त्याला विचारले-"आमच्याकडून तुला कोणत्या तऱ्हेच्या मदतीची अपेक्षा आहे?"

गिहुचा माणसाने थोडक्यात सर्व मोठी समजावून सांगितल्या आणि तो उतरला होता. तिकडे निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी अगाराईत फकीर थोरात पडला असता गिहु गेला. तो पोचला त्याच वेळी फकिराची झोप मोडली. परंतु गिहुचाने झोपेचे सोंग केले आणि पडून राहिला. फकिराने गिहुचाला माळशी भिकार्यांपैकी एक समजून त्याच्याकडे दुर्लक्ष केले. उद्यानी ठेवलेली आपली कांडी घेऊन गानाकडे दिघाला.

फकीर भिक्षा भागून परत आला तरी गिहु मनुष्य थोरात पडला होता. त्याच्या-समोर एक मरले उपडे ठेवलेले होते. मरण्याजवळच एक लोखंडाची सळई ठेवलेली होती.

जाडावर बसलेला कावळा 'कावकाव' करू लागल्याबरोबर गिहु जणूकाही आतांच झोप मोडल्यासारखा उठला. त्याने फकिराकडे वळित आल्यासारखे निरखून पाहिले. नंतर सळई घेऊन तीनदा सडके वाजविले. हतक्यात पुष्कळ गावकरी आले आणि त्यांनी त्या गिहुचासमोर निरनिराळे खाद्य-

पदार्थ आणून ठेवले. त्यापैकी गिहुधाने त्याला ज्या पदार्थाची गरज होती तेवढे ठेवून घेतले आणि बाकी परत केले.

फकिराला प्रथम गिहुचाचा तो विक्षिप्त-पणाच वाटला. परंतु त्याच्यासमोर गावकऱ्यांनी निरनिराळे खाद्यपदार्थ आणून ठेवलेले पाहून मान आपचर्मचकित झोकून त्याने तोंडात बौद्व घातली. म्हणजे आपल्या काटीपेक्षा याचे हे मदके आणि लोखंडी सळईच जास्त कामाची दिसतात. आपल्याला रन्हात वणवण फिरल्यावर कांडीच्या मदतीने भिक्षा मिळते आणि या गिहुचाला बसल्याजली सर्व पदार्थ मिळतात. असा विचार करून तो गिहुचाला

ती शादूची कांडी आहे. तो ती कांडी ज्या कोणाच्या उंबरठ्यावर आपटतो त्याला तो मारेल तो भिक्षा द्यावी लागते. ती कांडी फकीराला तो उंबरठ्यावर आपटल्याबरोबर पोषती तरी अद्भुत शक्ती मानेवर येऊन बसते. तो फकीर भिक्षा घेऊन निघून गेला की कोणे ठिकाणावर येते. तो भिक्षा घेऊन गावाबाहेरच्या शमंत बसून जातो."

तो गिहु मनुष्य त्या फकिराचा तो विवक्षणपणा ऐकून थक्क झाला. पण थोडा वेळ विचार करून म्हणाला-"काय हो, मग तो एखाद्या धीमंताच्या घरी जाऊन त्याच्यावर काय संन द्यावीत नाही? त्याला आयुष्यभराची भिक्षा एकदम मिळेल!"

येकन म्हणाला-“काय मित्रा! कात काय? बरं आहे ना?”

“आमचं सोड! आपलं सांग! तुझं काय? काय?” मित्राने फकिराच्या विचारले.

“आता मी काय सांगू मित्रा! वय वाढत चाललं आहे आणि गावात वणवण फिरावे लागतं आहे.” फकीर आशा लावून मळक्याकडे पहात म्हणाला.

मित्रा सर्व कळले असून ही काही न कळल्यासारखा फकिराच्या तोंडाकडे पहात बसून राहला. मळक्याचे मळकत्व फार आहे या गोष्टीची साक्षी फकिराला पटेपमस त्याने बंभीर मुद्दा करून मळक्याचे ठरविले.

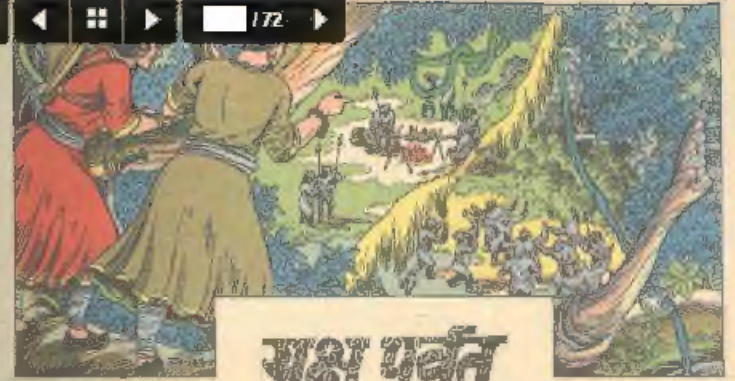
संध्याकाळी पुन्हा मळक्यावर सळईने तीनदां बाजविल्यानंतर गावकरी खाद्यपदार्थ घेऊन आलेले पाहून भाग ते मळके आणि सळई घेऊन गेले. मळक्याची फकिराची साक्षी पटली. त्याला राहवले नाही. म्हणाला-“मित्रा, तू आहेस तरुण, चार बत्त्या फिकत येणे तुला जड वागणार नाही. मी आहे म्हत्तारा. तेव्हा तू माझी जाहूची

दे. अल्ला! तुला तुला देईल.”

मित्रा म्हणाला-“दुसऱ्या कोणी मागितले असले तर मी दिलेच नसते. परंतु तू मित्राचे नातेच जोडलेस, तेव्हा आता सुटकाच नाही.” असे सांगून त्याने आपले ते मळके आणि सळई फकिराला दिली आणि फकिराची काळो मागून घेतली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी फकीर जोग सोडल्यावर मित्रा कोठे आहे, पाहू लागला. परंतु अंतराईत तो कोठेच दिसला नाही. तो कुपारायेंत अंतराईत बसून राहला. नंतर त्याने तीनदां सळईने मळके बाजविले. परंतु खाद्यपदार्थ घेऊन कोणीच आला नाही. शेवटी रागावून त्याने ते मळके जमिनीवर आपटले आणि रागात शिक मागायला निघाला परंतु गावकऱ्यांनी त्याला कुठ्यासाठी हाकलून लावले.

त्यानंतर तो ते गांव सोडून कायमचा निपून गेला. ही गोष्ट कळल्यावर गावकऱ्यांना स्वतःच्या मूर्खपणाचे हसू आले.

पूजा पूर्वत

[१२]

[नुट्यांचा पुजारी सगरदाह याच्या एकाच भोवतण व सद्गुरुंनी दोघे मित्रांचे. त्यांना काटेत अस्वस्थ जातीचे लोक सुतांमार्फतून काम करवून घेत असलेले दिसले. जीवदत्त व सद्गुरुवर्मा दोघे त्यांच्याजवळ जाऊ लागले तेव्हा त्यांना एका जागी घुरावे लोट आकाशात उडत असलेले दिसले. तो घुर पाहून त्या दिशेनेच दोघे निघावे. पुढे-]

सद्गुरुवर्मा व जीवदत्त त्या गावाच्या बाजू होते काही लोक रफ माजवून आपली जखळ बाऊन पोचले तेथूनच अस्वस्थाना राखवून लोकांची करमणूक घुराचे लोट जाकावात उडत होते. दोघे करीत होते. एका साशवर चढून, अस्वस्थ जातीचे लोक सद्गुरुवर्मा आणि जीवदत्त दोघांना काम करीत आहेत, पाहू लागले. घुर येत समरनाहू विसरला नाही. भुमाराच्या दारात होता त्याच्या जखळपासच भुमाराचे दार प्रवेश केल्यावर खाली उतरण्यासाठी पायऱ्या त्यांना दिसले. तेथे अस्वस्थ जातीच्या होत्या त्या मान त्यांना विसर होत्या. लोकांनी शिकार करून माणलेली रानटी “जीवदत्त! या जखळ जातीच्या जनावरे एकेक करून ती भाजण्याचे काम लोकांची राहण्याची जागा या भुमारात

असली पाहिजे. पलीकडे जंगलात जायला आपकी एखादी खोरबाट या भुयाराला नक्कीच बसली पाहिजे. हे लोक समरबाहुला आजून हातील धसे नाही मला वाटत." खड्गवर्मा म्हणाला.

जीववत्सने एकदा बारी बाजूला कुथी फिरवून पाहिले आणि हळूच म्हणाला— "मला सुद्धा मू म्हणतोस तेच वाटते. हे अस्वल जातीचे लोक तरबळक असतील असे नाही मला वाटत. तो स्वर्णाचारी उगाथ एवढा वावरला आहे. हे लोक खेवकी करतात व ज्या कोणाला आपला बंधी करून घेतात त्याला गुलाम करून घेऊन राहवीत असतील. या पलीकडे ते

अनुयायाला हे लोक भाजून खाण्याच्या हेतूने नक्कीच घेऊन गेलेले नाहीत."

खड्गवर्मा आताच्या उंच फांदीवर बसून म्हणाला— "हे लोक शिकार करून आपलेली जनावरे भाजण्याचे काम करीत आहेत. माणसांना भाजोत नाहीत."

खड्गवर्मा व जीववत्स आपसांत अस्वल जातीच्या लोकांविषयी इकडे बोलत असता तिकडे त्या जातीचा पुढारी समरबाहु व त्याच्या अनुयायाला आपल्या गुरूसमीर धरून येऊन गेला आणि लवून नमस्कार करून म्हणाला— "गुरू भल्लूक! या बोर्षांना आम्ही जंगलात धरले. हे लोक मूर, माण धराकमी बिरसात. माना जायला गुलाम करून घेणे काठीण दिसते आहे."

गुरू भल्लूक एका गोलकुटी समतल मैदानात एका जडकावर बसला होता. त्याच्या डोक्यावर अस्वलाचे डोके बकुटाकारले ठेवलेले होते. त्यामुळे त्याचे तोंड स्पष्ट दिसत नव्हते. गुरू भल्लूक बसला होता त्याच्या दोन्ही बाजूला दोन श्रव्यकर लांबने 'जा' बासून बसलेले होते. अस्वल जातीचे लोक भाले घेऊन आपल्या कड्यावर करवी नवर ठेवून उभे होते.

श्रीवर्षाच मैदानात अस्वल जातीचे लोक समरबाहु व त्याच्या अनुयायाला ठार

कारण ते राखटा लोक कडव्यांना त्यांच्यावर सोडव्याला अगदी तयार विसर होते.

अस्वल जातीचा नायक जे म्हणाला ते ऐकून गुरू भल्लूक समरबाहु व त्याच्या अनुयायाकडे काही वेळ पहात उभा राहिला व म्हणाला— "तुम्हा पेहराव पाहून तुम्ही कोणत्या तरी राहुरातले राहुरारे असाल असे दिसते आहे; पण काय रे, तुम्ही श जंगलात काय काय आकात?"

काय उत्तर द्यावे हे समरबाहुला कुचले नाही. म्हणून काही वेळ स्वस्थ राहिल्यावर तो म्हणाला— "मी राहुरातला राहुरारा नाही. शिघच्या वाळवंटातून या प्रदेशात आलो आहे. माझे अनुयायी शेवोनवे वर आहेत. त्यांना मी तुमच्याकडे फेद झाल्याची गोष्ट केव्हा तपे कळल्यानिघाय राहुरार नाही. ते लोक तुम्हा या भुमारातल्या घराना व तुम्हा सप्ताचार घ्यायला जात्या-शिवाय राहुरार नाहीत."

"तुम्हा आवाजावरून तुम्हे धाडख जे दिसते आहे ते वाक्ताणण्यासारखेच आहे!" असे म्हणत गुरू भल्लूक हसला आणि पुढे म्हणाला— "तुम्हे अनुयायी माझ्या या भुयारातल्या घरपर्यंत येण्यापूर्वीच माझे अस्वल जातीचे सेवक आणि लांडग्यांचे कळप त्यांना ठार करून येजवानी उडविली. म्हणून

माझ्यासमोर तुम्हा या भुयारातल्या कुच-कामाच्या आहेत. तुला व तुम्हा या अनुयायाला एकदून तुमच्या दोर्धाकडून शेतीची कामे इतर गुलामासारखी कधी करवून घ्यायची हे मला धांगले माहीत आहे."

गुरू भल्लूक बोलायचे थांबला असेल एवढ्यात त्याचे दोघे अनुयायी धावत प्रवेश करून समरबाहु व त्याच्या अनुयायाला पाहून जागच्या जागी पचकले. गुरू भल्लूक त्यांना विचारले— "काय रे, काय मानगड आहे?"

ते बोधे तो प्रश्न ऐकून समरबाहुकडे पाहू लागले. तेव्हा गुरू भल्लूक रागावून बरबावीत म्हणाला— "किती ती मृत गोष्ट

असली तरी सांगा. हे दोघे दोघे आपल्या केसाला ही बक्का लावू शकणार नाहीत. मी या दोघांना लांडग्यांच्या खडकाकडे पाठवितो!"

"गुरु भल्लूक! फक्त आपल्यालाच ही गोष्ट सांगण्यासाठी आम्ही आलो आहो." असे म्हणत दोघांनी जगदी जवळ जाऊन त्याच्या कानात गजहीतरी सांगितले.

गुरु भल्लूक ते ऐकून आश्चर्याचकित झाल्यासारखा दिसला. समरबाहुला घेऊन आश्रमच्या अस्वस्थ जागीच्या मायकाकडे वळून रागावल्यासारखा तो म्हणाला—"तुम्ही डोके फिरले आहे वाटते?" नंतर थोडा वेळ थांबून म्हणाला—"ठीक! या दोघां

करा पाहू! यांना पाहिल्यान माकड कसून भाले द्या!"

गुरु भल्लूकाचा हुकूम आल्याबरोबर त्याच्या अनुयायांनी दोघां कड्यांना सोडले आणि त्यांच्या हातात भाले देऊन "चला तर!" सभामंडपाच्या वाजूला असलेल्या दरवाज्याकडे चोर वसे म्हणत घेऊन गेले.

ते निघून गेल्यावर गुरु भल्लूक आपल्या अनुयायांना मावघ करीत म्हणाला—"त्या दोघां नवीन लबाडांनी आपल्या गुहेतल्या नर्वे गुप्त शोष्ठीची माहिती करून घेतली जसावी. त्यांच्यावर करडी नजर ठेवा. त्यांना घेऊन घेऊन या माझ्यासमोर!"

"गुरु भल्लूकाचो आज्ञा!" असे म्हणत रहा बाय अनुयायी त्याला लवून नमस्कार करून भुयाराच्या जिन्याकडे गेले.

झाडाच्या फांदीवर बसून खड्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना दिवसां अस्वत जातीच्या लोकांच्या गुहेत शिरण्यात चोका आहे असे वाटले. अस्वत जातीचे लोक अस्वलांना नाचवीत शिकार करून घेऊन आणलेल्या जनावरांना खाऊन (यांचे मांस खाऊ लागले होते. कडक जून पडले होते. जीवदत्त हाडावरून उतरत खड्गवर्माला म्हणाला—"खड्गवर्मा! जे काही पहावयाचे होते,

वेळ चालायला पुकट आहे. शिवाय पाटात कावळे कोकळू लागले आहेत. जवळपास कोठ तरी तळे असेलच आपण आंबोळ वगैरे छरकून घेऊन झाडांवरची फळे खाऊन येऊ या. काळोस पडल्यावर गुहेत प्रवेश करावयाचा आहे."

खड्गवर्मा काही बोलेल्याशिवाय झाडा-मरून खापी उगारून आला. छुदैवाने एक तळे त्यांना दिसले. त्या तळ्याच्या चहुंफेर दाट झाडी होती. रानटी जनावरे पाणी पिऊन गेल्याचे त्यांच्या पावलांच्या छुणा-वरून स्पष्ट दिसत होते.

"खड्गवर्मा! लवकर आंबोळ करून येथून पाय काढला पाहिजे. रानटी जनावरे

व रानटी जातीचे लोक याच तळ्याचे पाणी पीत असावेच दिसले आहे." जीवदत्त म्हणाला.

जीवदत्तचे बोलणे अक्षर संपले नव्हते. त्याच वेळी चारपाक रानटी कोंबडे ओरडत झाडीतून बाहेर आले. त्यांना पाहून खड्गवर्माला एक बाण त्यांना मारला आणि म्हणाला—"रानटी कोंबड्याचे मांस खाऊन घरेच विषय झाले नाही?"

परंतु बाण कोंबड्याला लागलाच नाही. धव कोंबडे ओरडत उडून पळून गेले. परंतु त्याच वेळी एका नागसाभी फिकाळी झान ऐकू आली—"गुरु भल्लूक! मेले!"

तो आवाज ऐकून खड्गवर्मा व जीवदत्त परस्परांकडे शकित होऊन पाहू लागले.

जीवदत्त म्हणाला- "खड्गवर्मा! विविधच दिसते आहे की रे! तू जो बाण सोडलास तो रानटी कोंबड्याला लागला नाही. झाडीत लपून बसलेल्या कोणत्या तरी जंगली माणसाला लागला. पण हा गुरू भल्लूक कोण आहे?" असे म्हणत जीवदत्त झाडीत शिरला. खड्गवर्मा देखील त्याच्या पाठोपाठ जावोत शिरला.

खड्गवर्मा व जीवदत्त झाडीत शिरून अगदी जवळ जाऊन पाहिले, अस्वळाचे कातडे पांघरून आलेला अस्वल जातीचा एक मनुष्य तडकडत पडला होता. खड्गवर्माचा बाण त्याच्या छातीला लागला होता.

Fullscren 127 X

जीवदत्त जवळ जाऊन त्याला म्हणाला- "तुझ्या पेंहराबादल्यात तू कोण आहेस हे आम्हांला कळले आहे. आम्ही तुला ठार करण्याच्या हेतूने हा बाण सोडला नव्हता. पण काय रे, तू या झाडीत शिरून काय करीत होतास?"

त्या जखमी माणसाने जीवदत्त म्हणाला ते ऐकले; परंतु तो उत्तर देण्याच्या स्थितीत नव्हताच. तो झाडीतच तडकडत खडबडत होता- "गुरू भल्लूक! गुरू भल्लूक!"

"कीवदत्त! हा एक दोन क्षणांचाच पाहुणा दिसतो आहे. हा रानटी कोंबड्यांच्या क्षिकारीला येऊन दना घेऊन कोठे तरी बसला असावा किंवा आपल्यावर नजर ठेवण्यासाठी त्याच्या मालकाच्या आज्ञेने लपून बसला असावा." खड्गवर्मा म्हणाला.

तुझ्या प्रश्नाचे उत्तर देणाऱ्या त्या बिचाऱ्याचा जीव गुरू भल्लूकाच्या आरम्भात अंतर्धान झाला असता! असे म्हणत जीवदत्तने एकदां मागे वळून पाहिले.

खड्गवर्माने जवळ जाऊन अस्वल जातीच्या त्या मृत माणसाची प्रत्येक वस्तू व कपडे लक्षपूर्वक लपामून पाहिले तेव्हा त्याला तो मेल्ला असल्याचे कळले. विशेष कळण्यासारखे बाणखी दुसरे काही नाही हे पाहून तो जीवदत्त बरोबर झाडीतून बाहेर तळावाच्या काठी आला.

बरेचो कळ तोडून घेऊन खिजून चेतला. काही वेळ दोघे एका झाकळाची विथांती घेत पडून राहले. विचार करता करता गुरेह राहणाऱ्या अस्वल जातीच्या लोकांना आपण या प्रदेशात आप्याचे कळले असावे अशी एक संका त्यांच्या मनाला चाटून गेली. तरी समरबाहूला सोडविल्याशिवाय तिकडून जाण्याचे नाही असे दोघांनी मनाशी पक्के ठरविले.

सूर्यास्त झाला आणि हळूहळू काळोख पडू लागला. दोघे गुरेहकडे निघाळ. कोणी गुप्तपणे पाठीमागून किंवा झाडावरून त्यांना घरायला टपून तर बसला नवेल अशी भीती सारखी त्यांना बाटत होती व ते तितकेच

सावधगिरीने पुढे कात होते. थोड्या वेळाने ते त्या गुरेह्या बाराजवळ आले. गुरेह्यावरच्या बाजूला किंवा खाली गिन्याषवळ त्यांना कोणी पाहण्याला बसलेला दिसला नाही.

"खड्गवर्मा! तुला येथली जागा व परिस्थिती कळली ना? आपल्याला ते सहजी कैद करणार आहेत व आपण स्वतःच त्यांच्या जाळ्यात पडत आहो. असे त्यांना वाटत असेल. परंतु मानंतर थोड्याच वेळाने त्यांच्या जातीचा सर्वनाश होणार आहे, ही गोष्ट कदाचित यांच्या ध्यानीमनी देखील नसेल!" जीवदत्त असे म्हणत गुरेह्या पायऱ्या उतरू लागला.

खड्गवर्मादेखील त्याच्या पाठोपाठ पायऱ्या उतरू लागला. दोघे पायऱ्या उत-

रून एका बळगावर काळोसातून जाऊ लागले त्याच वेळी दहा बारा अस्वल जातीचे लोक काळोसातून बाहेर आले आणि आले उगारून म्हणाले—“जागव्या जागी उभे रहा! एक पाऊलदेखील पुढे टाकलेत तर हे आले तुमच्या अंगात आर-पार जातील.”

जीवदत्त त्यांच्याकडे पाहून स्मित करित म्हणाला—“अरे, तुम्ही या निर्जीव प्राण्यांना आमची शिकार करायला कशा लाविता? लाड्यांसमोर घेऊन जा आम्हाला, परंतु त्यापूर्वी गुन भरलूकाने दर्शन घ्यायची आमची इच्छा आहे.”

तेव्हा अस्वल जातीचा एक मनुष्य हळूच म्हणाला—“अरे, मोठ्याने ओरडू नकोस. गुन भरलूक आपली डण्डदेवी वृकेश्वरी हिच्या पूजेला बसले आहेत. तुम्हांला आम्ही आधी लाड्यांच्या खडका-जवळ नेऊन पोचवितो. तेथून तुम्ही जिवंत परतलात तर गुन भरलूकाच्या दर्शनस घेऊन जाऊ.”

लाड्यांचा खडक जीवदत्त आपल हनु आवरीत म्हणाला.

“घाई करण्याचे कारण नाही, आपण तिकडेच जातो आहो.” असे सांगून अस्वल जातीचे लोक खडगावसाला घेऊन भुयारत पुढे निघाले. त्यांना दुरून लाड्यांचे भयंकर ओरडणे ऐकू येत होते. भयभीत होऊन ओरडणाऱ्या माणसांच्या तिकाळचा गृहित ऐकू येत होत्या. सर्व गृहा जणूकाही हादरून वात होती.

“खडगवर्मा! हा आवाज समरबाहूचा व त्याच्या अनुयायांच्या वाटतो आहे. लाडगे त्यांचे लचके तोडायला निघाले आहेत की काय?” जीवदत्त शंका करित म्हणाला.

खडगवर्मा त्याचे उत्तर देणार एवढ्यात अस्वल जातीच्या लोकांपैकी एकजण भाला उगारून म्हणाला—“गप्पबस! थोड्याच वेळाने तुम्हांला डोळ्यासमोर लाडगे काय करीत आहेत, ते दिसेल!” (कमयः)

झोपाळू राक्षस

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ येऊन, प्रेत सांघावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मीन होऊन स्मशानाकडे जाऊ लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! तू ज्याच्या प्रेरणेने वा कमात प्रवृत्त झाला आहेस तो तुझ्या धर्माचे कीर्तुक करतो की तुझी शूद्रा करतो, कदाचित्त तुला हे माहीत नसेल. मनुष्याचे विचार निश्चित नसतात, याची साक्ष पटावी म्हणून मी तुला शंख राक्षसाची गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

कार कार प्राचीन काळातील गोष्ट आहे. गोदावरी काठच्या विशाल शरण्या प्रदेशात एक डोंगरात एक राक्षसीण रहात असे. तिला शंख नावाचा एक मुलगा होता. तो मोठा मात्सावर त्याची आई

वेताळाच्या गोष्टी

त्यासं विचार केला प्रथम आप कावू या, असा विचार करून तो एका गुहेत शिरला. तेथेून लागणार नाही असे त्याला वाटले आणि तो झोपला.

सजने डोंगराच्या शिखरावरून मनुष्य वस्तोकाडे पाहिले तव्हा गावातल्या लोकांनी मुढा त्याला पाहिले आणि म्हणाले- "बाप रे बाप! केवढा मोठा राक्षस आहे!" त्यानंतर कितीक लोकांनी धरादाहेर येऊन त्या राक्षसाच्या पाहिले.

सर्वांना वाटले की हा राक्षस गावात दिवून लोकांना खाणार आणि चार पांच महिन्यात गावात एक ही मनुष्य किंवा प्राणी उरणार नाही त्या गावाच्या रावाने सर्वांना थाले, तलवारी घनुष्य बाण वगैरे शस्त्रांमध्ये स्वरक्षणासाठी दिली राक्षस गावात शिरला तर त्याला कसे ठार करायचाचे याविषयी पुष्कळ उपाय योजले.

त्या दिवशी रात्री त्या गावात कोणी झोपलाच नाही कोणी दिवादेखील लावला नाही सर्वांची नजर डोंगराकडे होती.

परंतु राक्षस त्या गावात आला नाही दिवसामागून दिवस गेले परंतु राक्षस आला नाही लोकांना त्या राक्षसाचे भयभीती राहली नाही काही लोकांना वाटले की राक्षस बागली कोठल्या तरी जंगलात

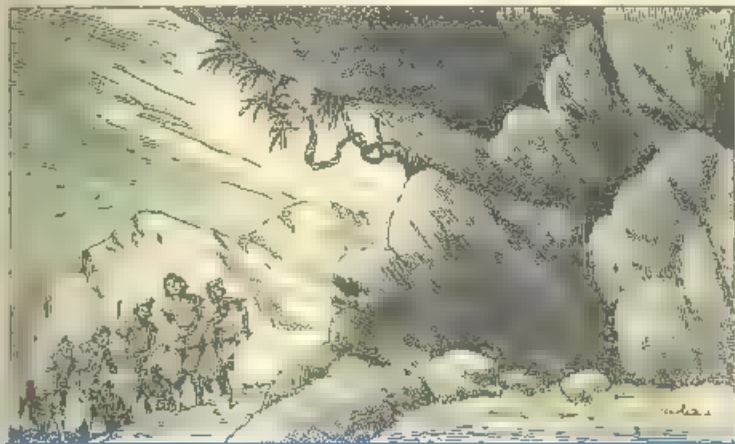
माहेस कडून गेले मान्य व म म म म लामले आणि बुराडोराना जंगलात चला यला घळून जाऊ लागले.

असेच काही महिने लोटून, परंतु राक्षस दिसला नाही की त्याचे चिन्हदेखील लोकांना काटे जाळले नाही काही लोक परजु थाले, तलवारी आणि घनुष्य बाण घेऊन डोंगर खडून गेले त्यांना एका जागी शंज सोपला होता ती गूहा हिमली गुहेतून घोरण्याचा आवाज ऐकू येत होता ती तरुण साहसी मंडळी त्यानंतर जायज येऊन खाली उतरून आली त्यांनी यावक्याना राक्षस कोठे गेला तेसत्याचे आणि गुहेत घोरत पवला असल्याने सांगितले.

काही अनुभवी खडील बंडळी सगून रागली की राक्षसाचे बळ होपेतच असते मनुष्य झोपून उठल्यावर त्यांच्या अंगात इतकी शक्ती येते की त्यांना जिकणे अथर ठार करणे अक्षय्य होते.

ते ऐकून लोक जास्तच घाबरले राजाने आपल्या मन्त्र्याला बोलावून त्याच्या सल्ला घेतला म्हणाला "राक्षस जंगलातच आहे आणि गुहेत झोपला आहे. कदाचित तो झोपला असतानाच त्याला ठार करणे सोपे जाईल जागा सापवावर त्याला ठार करणे जबाब्य ठाईल."

मंत्री म्हणाला-"राक्षस हा गावाला न्हंयाचे एक घोका आहे म्हणून सध्या

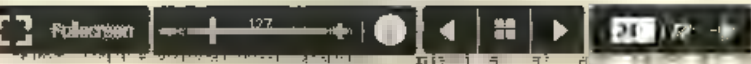
त्याला म्हणाली "बाळ, मी आपले सने वाचूष्य या जंगलात काढले. परंतु कोणी कधी माझ्या वाटेला गेले नाही की मी कोणाला कोणत्या ही प्रकारचा अस दिला नाही आता मी चार जाठ दिवसांचीच पाहणी आहे. मी शंकराचे स्मरण करून तपश्चर्या करीन व शिथिलीन होऊन पाईन व मनुष्य वस्तीत दिवून त्यांना शमकावून अगर अन्य प्रकारे स्वतःचा उदर निर्वाह चालव."

असे सगून राक्षसांना तपश्चर्या करण्यास निघून गेली. शासन एका डोंगराच्या शिखरावरून पायथ्याच्या मनुष्यवस्तीकडे पाहिले मनुष्यवस्तीत जाऊनच आपले शेट

मिळेल तेव्हा त्याला डार करणंय सहाय्य-
पणाने होईल

परंतु तो सव्वा प्रभानादा रुचला नाही.
तो म्हणाला: “महाराज, आपण हुती,
वाघ, सिंह अश्वल इत्यादि जंगली जना-
चरांगत पकडून त्यांच्यापडून निरनिराळी
कामे करवून घेतो तेव्हा या राक्षसाला
भुद्धा शिकवून त्याच्याकडून कामे करवून
येणे अशक्य नाही तो फार तर शंभर
माणसांचे अन्न सज्जन करील परंतु हजार
माणसांचे वाम करील आपल्या राज्यावर
रात्रुची बांधणी नजर फिरकणे शक्य नाही
राक्षसाला पोटावर खायला मिळाले की
छाळे तो इमानदार व स्वामिभक्त असतो

पात्र असतो. म्हणून तो झोपून उठला तरी
घाबरण्यासारखे काहीच नाही त्याच्या
करकी आपण काम करवून घेऊ

तो सगळा राजाला व इतर लोकांना
गुड्या रुचला त्यानंतर लोकांच्या घनात
वेळीत त्या राक्षसविषयी महानुभूती उत्पन्न
झाली त्यानंतर काही काळ लोटल्यावर
त्या देशात दुष्काळ आला

वडीलकारी मंडळी म्हणू लागली-
“राक्षस खाली उतरून कां नाही येत बुवा?
तो गांदावरी नदीला वळवून आपल्या
गावाजवळ आणू शकेल वासाळभगला तो
वर जाणू शकेल तो राक्षस आपल्या
गावाजवळ रहात असून आपल्याला त्याचा
काम उपयोग?”

दुष्काळापाठीपाठ बोव्या व मारामाच्या
सुरू झाल्या राक्षसाला वेळी चोर आणि
सुट्टेरे गावात शिकल घरेवारे लुटू लागले.
कोणी आडवस आला तर त्याला तं कापून
काढू लागले.

तेव्हा गावातली वडीलपारी मंडळी
सांगू लागली की राक्षसाला जागा करण्याची
तीच खरी वेळ आहे तरुणमंडळींनी साहस
व हिमत करून त्या राक्षसास जाण करावं
'काम म्हणता? झोपणाऱ्या राक्षसाला
जागा करायचा' असेत एक तर तो एक-

समोर दिसले त्याला कच्चा खाऊन
टाकील.” तरुण मंडळी म्हणाली

त्यानंतर बरोबर एका वर्षाने शत्रुने
त्याच्या राज्यावर स्वारी केली जेव्हा
दुर्लक्ष करणे शक्यच नव्हते म्हणून सेना
पती काही तरुण मंडळींना बरोबर घेऊन
राक्षसाच्या गुरेकडे निघाला त्यांनी गुरेन
डोकावून पाहिले, परंतु गुरेन राक्षस
नव्हता तो गुरेतून कोंठतरी निघून गेला
होता, त्या राज्यावर शत्रुन स्वारी करून
ते राज्य काबीज केले. राक्षस गावात
आला नाही व त्याने प्रचला मदत केली
नाही म्हणून लोकांनी नामाप्रकारे त्याला
शिष्या शोध दिल्या

संघर्ष शोध सांगून देताळ म्हणाला-
“राजा! गावातली प्रजा राक्षसाचे गुप्तते
नाव ऐकूनच किती भ्याठी होती. नंतर
राक्षस जवळ असल्याबद्दल तिला आनंद
झाला आणि शेवटी तिने त्याला शिष्या-

शोध बायलासुद्धा मागपुढे पाहिले नाही
आतां मला हें कळित नाही की प्रजेच्या
सनात त्या राक्षसाविषयी कधी प्रस ठगजल
होते की नाही वा शक्य सम्राजानकारक
उत्तर माहित असून तु दिल नाहीस तर
तुझ्या ठोक्याची शंभर शकल होऊन तुझ्याच
गावावर लंछन होईल.”

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला-“प्रजेच्या
सनात राक्षसाविषयी प्रस किंवा द्वेष उत्पन्न
होण्याचा प्रयत्नच उद्भवत नाही प्रजेच्या
सनात राजस हा एक फार मोठा शक्ती
होता शक्तिविषयी प्रेम किंवा आदर
कोडून असणार? त्याच्यापामुन घोंका आहे
हें कळताच प्रजा भिणार त्याच्यापामुन
कायदा आहे हे कळल्यावर लाभ उत्पन्न
होईल आण बहुरीच्या वेळी त्याच्याकडून
मदत मिळाली नाही तर लोक निंदा
करायला मागपुढ पाहणार नाहीत.”

अशाप्रहेन राजाचे यौन अंग होताच
वेताळ प्रतासह अदृश्य झाला आणि झाडाला
जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

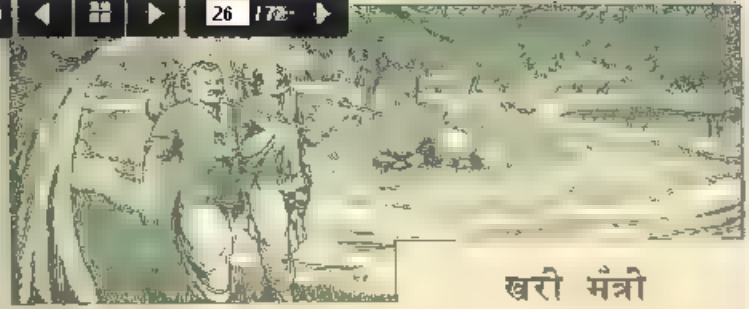
मुखं राजा

एकदा वरवस्तानातील काही लोकांमधील पोडे आणून कोणता तरी राजा रावला. उत्तम जातीचे पोडे पाहून राजा खूब आनंद झाला. त्याने ते पोडे मोठी किंमत देऊन विकून पैसात भांगी पुन्हा आणखी पोडे आणून देवळासाठी देऊन सात वर्षे त्या लोकांमधील दिला.

ती गोष्ट पडल्यावर राजाने चतुर्भट्टांना प्रज्ञावाला राज्यातल्या मुखं लोकांची एक यादी तयार काढायला सांगितले. प्रज्ञानाने मुखं लोकांचे यादी तयार करून राजाच्या हातात दिली. राजाने बर्कित होऊन प्रज्ञानाला विचारले "सध्यां तूक पहिले?"

महाराज! वरवस्तानातल्या अगोळीची लोकांमधील दोन बाजू पुरे आणखी पोडे आणून देवळासाठी देणे मुखं पुरा नाही तर जहाणपरा नाही का?" प्रज्ञानाने विचारले "सध्या, ते पोडे घेऊन आले वर?" राजाने विचारले

"तर आम्ही तूक लोकांमधील आणखी नावाच्या लोकांमधील सात पादित निहित येईल" प्रज्ञान म्हणाला.

खरी मैत्री

एका गावी गोविंद आणि गोपाळ नावाचे दोघे मित्र होते. त्यांच्या मैत्रीत नेहमी उत्तमच होत असे. दोघांना ते बरोबर वाटता. परंतु मैत्री पुरे व कायमची असायला काम करावे लागते किंवा केले पाहिजे, हे त्यांना भाहीत नव्हते. बराच वेळ विचार करून त्यांनी एक गोष्ट मात्र ठरविली की त्यांची मैत्री निरव बाळत जाऊन पक्की व्हावी या साठी काही विश्वनाथसमोर प्रतिज्ञा केली पाहिजे. दोघे व त्यांच्या मित्रांक निघण्यापूर्वी दावांनी त्यांच्या त्यांच्या वायकांनी वाघन दिलेला शिवाजी घेऊन निघून गावाच्या बायकोने पुणत भाजून परोडे व रज्याचे लवू करून दिले. त्याचप्रमाणे गोपाळच्या बायकोने पुणत पुण्या तळून दिल्या आणि निघण्या पण दिल्या. दोघे प्रवासवर्चापुढे ते पैसे घेऊन प्रज्ञामाळे निघले.

दोघे दुयारच्या सुमारास दमून गेल्यावर एका झाडाखाली विश्रान्तासाठी बसले. दोघांच्या पोटात काशळे कोकलत होते. तरी शेवानी बापायनी सिधोरी उक्कून पाहिली नाही. गोविंदने विचार केला की गोपाळ कोरडी भाकर घेऊन आला असेल आणि पुणत भाजलेले परोडे त्याला देणं बरोबर नाही. त्याचप्रमाणे गोपाळने विचार केला तो घेऊन आला असेल फोडणीचा भात. त्याला आपण पुण्या व जिलच्या को बाळ्या?

दोघांना मूक लागली होती, परंतु दोघे परस्परांच्या डोळ्याआड लाऊन व्यायच्या फिकीरीत उपाशीच राहले आणि पुढे निघाले. सध्याकाळच्या सुमारास दोघे एका पडक्या ओसाड पडलेल्या देवळाच्या चमचाळत उतरले. परंतु दुसऱ्याला शोष लागल्यानंतर खायचे ठरवून दोघे उपाशीच

राहले आणि तपाशी राहत्यामुळे दोघांना जोप लागली नाही. दोघं परस्परांना फस-विष्णाच्या विचारात उपाशी तळमळत पडून होते. म्हणून दुसऱ्या दिवशी दोघांना एक पाऊल पुढे राखण अगव्य झाले.

शंदरी गोविंदन अगव्य नाडल्यानान आपली शिधोरी काढून लायने ठरविले. परंतु शिधोरीतून मुग्यांची रांग बाहेर येत असेलली पाहून त्याच्या तळपायाची आग मस्तकापर्यंत पोचली. गोविंदला तापल्यासारखा आलेला पाहून गोपाळन विचारले - "काय रे झाले गोविंद? एकाएकी तुला राग कसा काय आला? मला नाही सांगितलेस तर कोणाला सांगणार?"

परामठघा व लाहनाबरोबर तिने मुग्या वांधून दिल्या होत्या." असे सांगून त्याने पुरचुडी सांडून पाहिली. परामठ अर्धे अभिक्क मुग्यांनी खाल्ले होते.

गोविंदने ही पुरचुडी हूर फेंकून दिली आणि म्हणाला - "ही काय वायको म्हणा-पत्नी? ही बाहे राखसीण! घरी गंग्यावर तिचा समाचार घेतो. जायक्यधर आठवण राहली पाहिले निला!"

गोविंदला विशलला पाहून गोपाळन स्वतःची शिधोरी सोडून पाहिली. परंतु त्याला सुडां त्याच्या पुरचुडीतून मुग्यांची रांग बाहेर येत असलेली दिसली. जिल्बीचा बुरा होऊन गेला होता आणि आंबट वास येत होता.

गोपाळ गोविंदला म्हणाला - पाहिलेस का रे, माझ्या बायकांनं दंभील मला फसविले आहे. मी घरी जाऊन तिची खोड मोडतो."

दाघ बायकांना मारण्याचे ठरवून आपापल्या घरी परतले. दोघांनी घरी पाचतांच काही विचारपूस न करता आपापल्या बायकाला धूप बडविले. परंतु दोघांना त्यांच्या श्यांच्या तघऱ्याची बूक बांगली कळली त्यांनी त्यांच्या त्यांच्या नव यांना बांगला घडा लायच ठरविले.

मैत्री कायम पक्की कल्ले घेण्याच्या हेतून काशीयावेला निघाले. याखेस त्यांच्या बायकांनी अगदी निराळी कलाता काढली. प्रत्येकीने काढ करायचे ते योजून बिन बाभाट काम पुरे केले.

गोविंद व गोपाळ काश्याला निघाले तेव्हा त्यांच्या बायका त्याला सातूच्या पिठाच्या पुरचुडीचा बांधून देत म्हणाल्या - 'काशीयावेला जाणाऱ्यांनी बांगला वान चर्म करावयाचा असतो नाही तर तीर्थ-यात्रेचे पूज्य लागत नाही.

दोघे मित्र एक बांगला मूहूर्त पाहून दोघांच्या निघाले. दुपारपर्यंत चालत राहल्या वर एके उन्हाच्या वेळी दोघे एका झाडा-

खाली निघांनी बांगलासाठी बायले मा खेपेस दोघांनी भतांक सेवसाव न बाळगून आपापली पुरचुडी सोडली आणि खालला वमले. दोघांच्या पुरचुडीत सातूचे पीठच होते. तरी गोविंदने गोपाळला आपल्या पुरचुडीतल सातूचे पीठ काढून आणि गोपाळने गोविंदला आपल्या पुरचुडीतले पीठ काढून दिले.

गोपाळने दिलेले सातूचे पीठ गोविंदने आनंदाने तोंडीत टाकले आणि "बाप रे!" असा ओरडत तो गटागटा पाणी पिऊ लागला. त्याच प्रमाणे गोपाळ गोविंदने दिलेले पीठ खाऊ लागला. पण त्याला ओकारी आली, एकाच्या पिठात फक्त निखट होते व मीठ मुळीच नव्हते तर

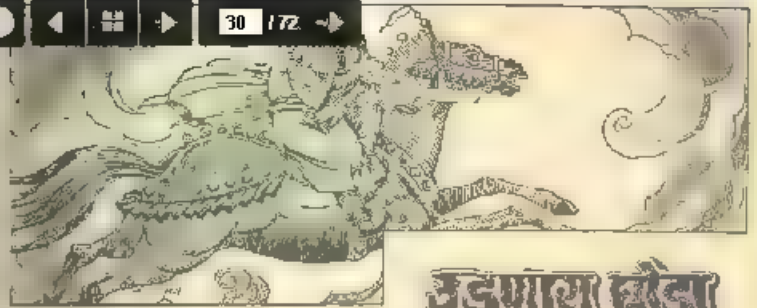

मुमयाच्या पिऊन पवन मीठ न देते आणि
तिथीत मूळीत न येते एक मण विचित्र
तिथीत न येत जोस पाठ्यात न येत
हातात दुसरा हात असल्याचे हातून
आम मा पात हाता बोषानी परधर
मारामारी मुरु आली त्याचवेळी एक वृद्ध
वाटसळ तिळडूव चालला होता त्यानं
त्यांच्या मारामारीचे कारण विचारलं

दोषे म्हणाले—“आम्ही दोषे परस्परांची मैत्री कायम व पक्की व्हावी म्हणून देवामोद स्वयं श्रेष्ठ प्रतिज्ञा करण्यासाठी काशीयात्रेला निघालो होतो. दोष आपापल्या सक्ती बांध्यापिण्यासाठी सातूचे पीठ घेऊन निघालो होतो. भूक लागल्यावर दोषे सामला बसला. एकाने दुसऱ्याला आवि दुष्ट्याने पहिल्याला आपल्या पुर-चुडीतले सातूचे पीठ काढून सामला दिलं. परंतु त्यानं मला असे पीठ कां जावे म्हणूनच सांगलं. एका मित्राने दुसऱ्या मित्राची जसा दगा केल्या काणाला आवडलं का ?” अशा-तऱ्हेत दाघांनी परस्परांविरुद्ध सकार्य केली.

त्याने चिमटी चिमटीभर सातूचे पीठ घेऊन वाचून पाहिले व म्हणाला "धा दोन्ही पिठात चूक काहीच बिसत नाही. फक्त एकच चूक दम्यानी केली तुम्ही दोघानी गम्यगंज सातूचे पीठ मिश्ररून नंतर ते वांटून खावला पाहिजे होतं मैत्रीचे पण असेच आहे दोघांचे मन मिळाली पाहिजेत तसे झाल नाही आणि देवासमोर तुम्ही आणाकषया घेतल्या तरी काय फायदा होणार? तुमच्या बायकाच जास्त समजूतदार आहेत असें बघतले त्यांनी तुमची कानठोबाई करण्यासाठी ही युक्ती काढली असली ही गोष्ट तुमच्या डोक्यात चांगली शिळन नंतरच तुमची मैत्री कायम राहिली."

ते ऐकून गाविवद व गोपाळ परस्पराकडे पाहू लागले आणि परस्परांच्या सूर्यपणा-बद्दल त्यांना लक्ष वाटली. त्यानंतर काय-याचेवी गरज नसल्याचे त्यांना वाटले आणि घरी परतून मित्रत्वाने राहू लागले.

उद्योग क्षेत्र

[५]

शाहजादी सम्मला इराणचा कारागीर
तिला कसवून कमालकडे नेण्याएवढी
आणखी कोठरी धंक्रन वाला असल्याने
कठायला फार वेळ लागला नाही, तेव्हा
तिने त्याला विचारले—'तुझ्या मालकांनी
तुला संतय सांगिल्ल होते रे? आणि तू
काय करतो आहेस?'"

म्हणतारा मिस्तिकपणे दिसत करून
म्हणाला— 'माझे मासक ? कोण माझे
मासक ? तो मूळ कमाल, तु त्याच्या विषयी
विचारते आहेस वाटते ? तो तर म्हा मूळ
पोसा आहे ! ”

“दुष्ट बदमाश म्हातान्या ! तू माफल्या मालकाजिपयों वधे बोळतो काहेच ? तुला ज्ञाव नाही कायत ?” घासने त्याला विचारलें ‘ तो नाही माझा मालक आणि मी त्याचा नोकर पण नाही

लक्षात् बभूव वा वेगम साह्वय ! ' म्हातारा
म्हणाला

"तू पोर की लबाक, कोण बाहेस, हे मला तरी कोठे बाहे माहीत!" शाहजादी शास्त्र म्हुणाली

“मी साठे बोलत होते. कुळा सरेखरे सांगितले असतं तर तू आली तसलीच माझ्या बरोबर. त्याने मला फसवून माझा घोडा बळकावला होता. मी त्याला फसविलं मला माझा घोडा परत मिळाला आता त्याला घोड्याची आठवण काढून नक ये. परंतु तुला मिण्याचे काहीच कारण नाही त्या मुष्टिपिशा मी किती तरी खांगला आहे, हे तुला लवकरच पटेल मी पराजयी आहे, कर्तव्यभार आहे धनी आहे आर्षा होता आहे. माझं नोकर व गुलाम तुझ्या सेवेला हजर राहतील, ते माझी सेवा करतात

तरीच नुसो सेवा करील मी तुला
दार्शन्यानी मंडवीन नू मागशील तो
पालाख तुला आणून देईन मुलतान किर्वा
शाहजादा नाण देखील आला वज्र मी तुला
आणून देईन आज्ञापानून नू गाडी वगळ

शाहजादी आपल्या कपाळवर हात
माळत पावला मागला दोष देत
मृणाली- मी तरी कशी घटायला तरी
आली आहे? प्रथम आईवडीलपासून मला
लागला झाल आता आता ही अप्रत्यक्ष
प्रियकरापासून वेगळी झाल.

मृणाली- मी घड्याला तुकड्यात काढे
जळविल आणि घड्यावर वज्रान नू घड्या
तुकड्याच्या एका मोठ्या शहयवर

घिरट्या घालून एका मैदानात उतरला
त्या मैदानात सुद्धा वृक्ष लहान होत्या व
कपारी होत.

म्हिला शाहजादा प्रथम शासक त्या विनयी
त्या मैदानात फिरायला आला होता यार
चारा सुटका होता आणि वेळ कधी
आनंदाची होती त्याने घोड्यावरून त्या
महात्म्याला व एका तरुण मुलीला आका-
शातून उडविला आणि उतरताना पाहिले
आणि त्यांना बघून घेऊन पायला आपल्या
मुलांना पाठविले त्यांनी महात्म्याला
कंद केले आणि शाहजादांना आणि कळीच्या
घोड्याला घेऊन येऊन मुलतानासमोर उभे
केले

या महात्म्याचा नेहम पाहूनच मुलतान
नाच्या कपाळाला आठवण पडल्या मुलतान-
मला शाहजादीला विचारून घ्या' नू
कधी काय मागड्यास या महात्म्याच्या
हानत नू घ्या अर्दी वटिक नू तुला वाच्या
मळताना करे काय शोध?

ही मला वाक्य आठू आणि हिने
माग्याशी नातदखील आहे मृणाली
पहणला

नेव्हा शाहजादा वाक्या स्वभाव
मृणाली- जह पताह' जपला की कसल'
जपत वज्र द्यायला मला मलाया माग शाह,
हे मला माहीत देखील नाही ह्याचा माळा

भाजिक यत्नेलरी घाटले मला कसवून तो
या उडवणाऱ्या घोड्यावरून या गावी मला
येऊन आला आहे"

ते कळल्यावर मुलतानने महात्म्याला
कूप बडवून काढामला मुलांना सांगितले.
मुलांनी त्याला अघंभेला कसन सोडले.
नंतर त्यांनी त्याला घेऊन नेऊन कपार
कोठडीत कोडून ठेवून दिल आणि कळीचा
घोडा व शाहजादी दोघांना राजवाड्यात
पोचते केले. मुलतानाका आजूच्या घोड्याने
गुपित कळले नाही.

आकाशातून एका बप्सरेला उल्लाने
आपल्यासाठी पाठविली आहे. तिला आपली
बगम कसत घेऊन तिच्या सहासात
आनंदान रव आग्रह नाहीत तिला
कायथ ते व त्याची उणीव मातू देता
कादा नय कृताकारच्या तिला ठेवीत परत
तिच्यावर दुसऱ्या कोणाची नजर ठेवत
पडत कस नय असा ती आणि मी!
अने समानले मांड मुलतान वाळ लागला

तिवड शाहजादी व कळीचा घोडा
अदृश्य झाल्यापासून शाहजादा कपाळा
काही सुचनेने झाल तो नवीन पांशाख
करून व प्रवासपुरत आवश्यक पदार्थ-
चराशर घेऊन शाहजादीच्या शोधार्थ
निघाळा ना अनंत देण किरण अनंत

चांदोबा

राजघाती व शाहरे पहल सून हिबला.
त्याला जो कोणी घरे त्याला नो विचारी-
तुम्हाला उडवारा सादूक घाडा दितला
का? ते लोक त्याला वेग लागला देत
आणि त्याच्या प्रकृत स्वर दिग्दर्शनाय
नियून जात

घरेच दिवस व विनयक गहित येऊन
आणि शाहजादा घोर न मोल्ला शाह-
जादीना शोध काढत हिशन शाहजा शोधतो
ना सता वगळी देऊन पोचला त्याला
खाश्या मासल्याच्या गावीरुद्ध रामविषयो
काही कळत नाही राम गल्यापासून तो
तिवर नाच वाडीत होला आणि आता
शाहजादा कमलमुद्रा नी नशीव झ राव

गेली. तो त्या गाहाराच्या मंदिरापासून जाऊन गावात शिरण्याच्या विचारात असता पाहरेकऱ्यांनी त्याला कंद करून मुलतानासमोर हजर करण्याचा विचारच केला. मुलतानाने कोणी नवीन परदेची आला तर त्याला हजर करण्यास मग्न ठरत होते.

परंतु काळीस पडला होता म्हणून शिपायांनी कपालला राखभर तुरुंगत ठेवले त्यांनी त्याच्या खाण्यापिण्याची व्यवस्था केली. नंतर त्यांनी कमालला तो कोठून आला व कशासाठी आला वगैरे प्रश्न विचारले. कमालने तो इराण देशातून आला असल्याचे सांगितले.

तेव्हा शिपाई हसून सांगू लागले—“अरे, तुमचा देशातला एक म्हातारा आला आहे इतके छोटे बोलणारा माणूस आज पर्यंत आम्ही नाही पाहिला. दिसायला तो इतका कुलूप आहे की पाहणाऱ्याला ओका-रीच येईल पण मग काय पाहतो, म्हण, मोठा वैद्य आणि कारागीर आहे आमच्या मुलतान साहूबांनी त्याला ओकावून तो एका जाकडी घोड्यावरून उबत येत असताना आणि एका सुंदर मुलीबरोबर उत्तरताना पाहिले त्या मुलीला एकाएकी बेब कागले आहे. नाही तर आमच्या मुल-

ताना त्या मुलीला आपल्या मनात घेऊन असते. दिवा इलाज करण्यासाठी किती हुकीम आणि वैद्य आले आणि गेले तो म्हातारा वैद्य असता तर त्या मुलीचा इलाज करता आला असता का त्याला? तो म्हातारा आहे तुरुंगत लाकडी चौडा मुलतानाने खजिन्यात ठेवून दिला आहे.”

आपण बरोबर जागी धोचलो आहो कमालला या गोष्टीची कांका राहली नाही त्याला शिरायला एका अकार कापडाने बंद करून ठेवून आता पाहून दाकत्या बरोबर कोणी तरी बरळत असल्यासारखे कमालला वाटले.

“तो पोर माझ्या हातांमून निसटलो माझेच वृकले. मी तिच्या रुपावर बाळलो! मीच फुटका नशिवाचा!”

तो म्हातारा कारागीरच तर बरळत नसेल, असे कमालला वाटले त्यात काही भाषत त्याला विचारले “काय हो झाले? जगात तुमच्यासारखा फुटका नशिवाचा कोणा नसेल असे तुम्ही कसे काय म्हणता?”

म्हातान्याला जिवत जीव आल्यासारखे झाले त्याने कमालला काळीसात ओळखले नाही आणि आपले सर्व गुपित सांगून टाकले दोघे राखभर मित्रासारखे परस्पर राखी परंपराच्या सुखदुःखाच्या गोष्टी बोलत राहले.

दुसऱ्या दिवशी कमालला शिपाई बोलावून वजन मुलतानाकडे गेले. मुलतानाने त्याला विचारले—“कोण तू? कोठून आलास? काय काय करतोस? आमच्या राज्यात कशासाठी आलास?”

“माझे नाव महमद हुसेन मी इराणचा राहणारा आहे. मी हुकीम आहे. वैद्यांचा इलाज करतो. त्यात मला विशेष यश मिळाले आहे मला दूरदुर्गम वेड्यांचा इलाज करायला लोक बोलावून नेतात मला मयतंत्र काही माहित नाही आणि खाडी मार्ग करता येत नाहीत पण मी हाती पतलला रोखो वग झाला नाही, असे माव कधी थडले नाही.

ने हक्कत मुस्माना या पोर आमद इतक

[[Publisher

122

36

172

म्हणाला—“वर झाल! तू कसा अगदी देवासारचा वेळवर गाला आहेस! आमच्या घरी एवढा भुरगेच एकाएकी डोकं फिरलं आहे तिचे तेंड तू वर करून न तू मागशील ते मी पुढा देईन”

आल्याची मेहरवाणी असले तर आपली सेना माझ्या हातून नववीच घटल वर तर हे मांगा या मलाका वेड कस काय लमाल? किती दिवसांपासून आहे? कमालने विचारले.

मुलतानाने मुस्मानापासून नवें मागून म्हणलं मी त्या शरह्याला मुस्मान टाकलं आहे आणि वाडा खजिन्यात ठेव विला आहे

कमालला वाटले तो चांगल्या स्थितीत असला तर कोठेचो करण्याचे कारणच नाही पण मी जर मोडला असला तर आले पचईत! दुसरा काही तर उपाय करावा लागेल.

सर्व गोष्टींचा विचार करून कमाल मुलतानाला म्हणाला—एकदा ती वाडा पाहत घेउन त्वर त्या मंडोला पहाव म्हणतो म्हणजे इलाज करण सांगे जाईल

“बहा की!” मुलतान म्हणाला मुलतान कमालला रवत बोलावून घेत खजिनापाशी गेल पोडा न गेल्या स्थितीत आहे याचे मी काय घडून वसाव आमहाच्या स्वरात म्हणाला—आता त्या

करताला कदाचित या बीडचाची गरज पडेल”

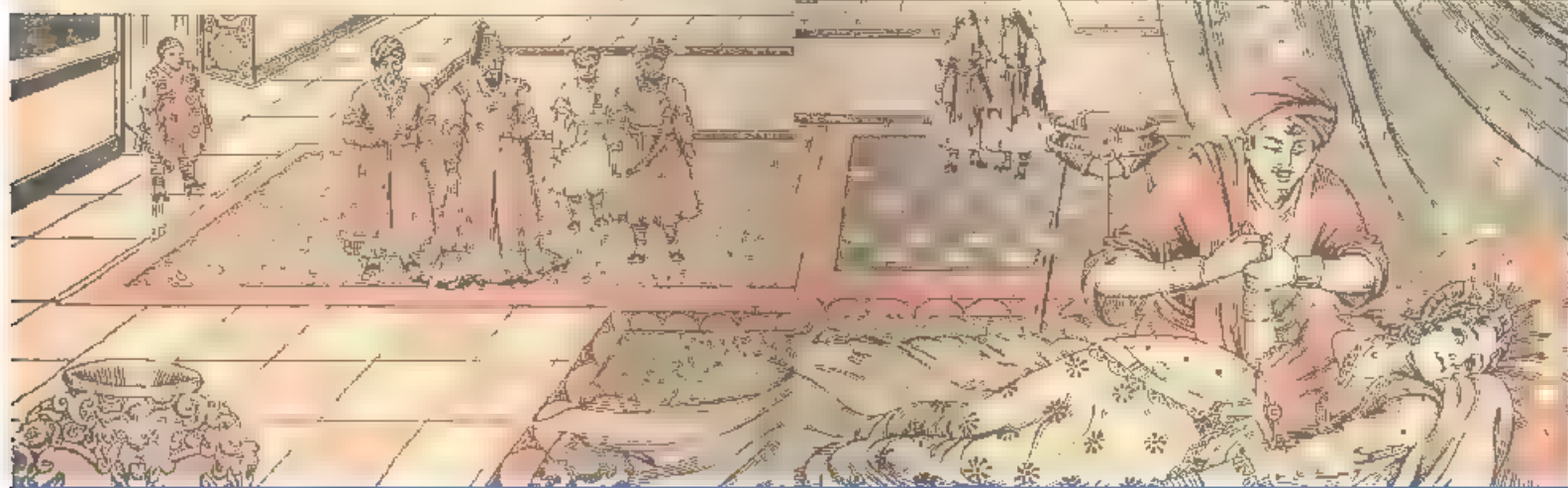
परानंतर मुलतान कमालला माहजारीचा ठरव हात त्या खोलीत घेऊन गेला तथ ती छाती बडवीत, कपडे फाडीत पडून हातो कमालन ती वेडाच तूमने माग करीत अमल्याचे ओळखल ती वचळ जाऊन तिच्या हाडूच म्हणाला—माहजारी! कुठ्या गुटक्याठी आली आहे मी!

तिने कमालचा जावान ओळखून डोळे उघडत पाहिले वा माहजारीन या ठेकी आणि वंशद हाऊत पलरी मुलतान या वाटले की हाकमाल पडून वावरून ने

ओरडत वसावी त्याने विला घुडीवर आल्यावर हळूच कानात सांगितले—याडा धीर धर! आपण दोघे संकटात आहो मानवर भूत वसल्यासारखे सोंप करीत रहा मुलतानासमोर!”

शाहजादीने कोणाच्या नकळत स्पित करून ‘होकार’ दिला

नंतर कमाल दूर नशजेच्या मुलतानाला जवळ जाऊन म्हणाला—आपल्या मेहर बागीन या मुलीच्या आजाराची कल्पना मला आली आहे मी इलाज मुरू देखील केला आहे आपण जवळ बाळग वाडा वेळ नोलावे नंतर किती जी जी हक्का असल ती पुरी करण्याने वचन द्या. त्यानंतर आपण इच्छित्याप्रमाणच होईल

सुलतान शाहजादीच्या जवळ गेला तिने त्याला सलाम केला व म्हणाली 'आपणाला भेटून मी धन्य झालं!'

त्या मुलीत सालला बदल पाहून सुलतानाला आनंद गगनात मावतासा इतल त्याने आपल्या स्त्रीपुरुष गुलामांना तिच्या आज्ञेप्रमाणे वागवण्या सांगितले गुलाम स्त्रिया शाहजादीला नहाणीघरात ब्रीलाकून नेत्या. तिला नहायला घालून तिला चांगले कपडे व दागिन घालायला दिले

नंतर सुलतान कमालला म्हणाला- "हकीमसलैय" आपलं उपकार आम्ही कधी विसरणार नाही आपल्यावर अस्त्राची येहरबानी अशीच राहो!"

पताह' आपल्याला हा आनंद आयुष्यभर हुवा वसेल तर आपण एकदा या सुंदरीला आणि त्या उडणाऱ्या घोड्याला घेऊन ती आकाशातून उतरली होती त्या मैदानात गेले पाहिजे कारण खरी गोष्ट जशी आहे की तो घोडा म्हणजे एक भूत आहे. त्यानेच या सुंदरीच्या आनेवर वसून तिच्या वेड लावले आहे मी त्या घोड्याचे भूत पळवून लावायचे म्हणतो. नाही तर ते भूत पुन्हा तिच्या मानेवर बसण्याची रावपता आहे यशिंगवाय दर महिन्याच्या सुरवातीला ते भूत तिच्या मानेवर काही काळ येऊन वसत जाईल. यासाठी त्या मुलाला वाटलाच लावण पाहिजे "

'त्यात काय मोठेसे? आपण तेच प्रथम करू या " सुलतान म्हणाला.

नंतर सुलतान आपले दरबारी नोकर जाकर कमाल आणि शाहजादी सर्वांना घेऊन आणि ती घोडा तोंकराकरवी आणून त्या मैदानात पोचले

मैदानात पोचतांच कमालने कळीचा घोडा धूर नेऊन उभा केला त्यावर शाहजादीला बसविले आणि म्हणाला- "मायकाची परवानगी वसेल तर मी देखील सा घोड्यावर वसून त्या भुताकरवी घोड्याला आपल्याजवळ घेऊन येतो "

अशातच सुलतानाची परवानगी घेऊन कमाल कळीच्या घोड्यावर बसला त्याने आपल्या पाठीला शाहजादीला बट्ट बांधून घेतले आणि कळ दाखली त्याबरोबर सर्व पहात बसता कळीचा घोडा आकाशात उडू लागला आणि घोड्याच वेळात दिसेनासा झाला.

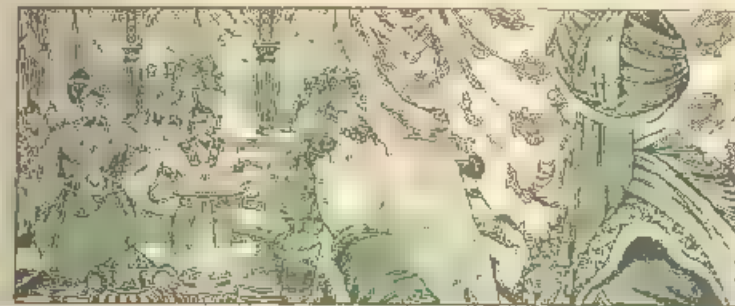
सुलतानाचा कळना जो काय झालं? दुपार होईपर्यंत तो बसला होता त्याच जागी बसून राहला त्याला वाटत होते की तो हकीम त्या अपरूप सुंदरीबरोबर परत येईल त्यानंतर तो निराश होऊन राज वाट्यात परत आला परंतु दोन-त्यावर देखील सुलतानाला वाशा वाटत होती की तो हकीम त्या सुंदर मुलीला परत घेऊन येईल परंतु त्याला निराशच व्हावे लागले

उडणाऱ्या घोड्यावर कमाल शाहजादीला घेऊन राजधानीत परत आला आणि सरळ आपल्या महलाच्या गच्चीवर

उतरला सुलतानाच्या कुटुंबातकी सर्व मंडळी दुःखसागणेत राहते सात होती, ती आनंदाने अदरबाः नाचू लागली त्यानंतर सुलतान साबूरने आपल्या मुलाच्या विवाहा-निमित्त बघेला मेजवानी दिली. पुढे लडणाऱ्या कळीच्या घोड्यामुळे नवीन काही संकट आढवू नये यासाठी सुलतानाने स्वतः आपल्या हाताने तो घोडा तोंडून फंकून दिले

कमालने आपल्या सासऱ्याला घडलेल्या सर्व गोष्टींच वृत्त कळविले त्याने जे पक्ष लिहून पाठविले होते त्याबरोबर नजारागा म्हणून अनेक मूल्यवान आणि सुंदर सुंदर वस्तू पाठविल्या

पुढे काही वर्षांनी साबूर पैशेवरवासी झाल्यावर कमाल सुलतान झाला गादीवर बसल्यावर त्याने आपल्या धाकट्या दहिणीचे जेजून आपल्या महण्याशी म्हणजे शम्सच्या भावाशी करून दिले त्यानंतर कमाल व शम्स यांचा सत्तार सुखाचा झाला

एका गावी एक श्रीमंत मनुष्य राहत असे तो पोटभर काही जेवणा नाही की त्याने अंगभर काही कपडे घालले नाहीत.

एकदा कोणता तरी सण होता. लोकाने आपल्या मातकाच्या खांद्यावर घुले. मळके कपडे पाहून विचारले "मातक! आज सण आहे. घुले कपडे काय घातले आहेत? मले कपडे घाला की."

तो श्रीमंत मनुष्य नोकरीला म्हणाला- 'अरे सोबू! या गावात मला कोणी ओळखत नाही असे आहे का? मी नवे कपडे घातले काय आणि ते घातले काय, एकदा.'

नोकराने विचार केला त्याचा मातक एक नंबरचा चिक्कू आहे परंतु तो याच बसला, काही बोनस नाही.

काही काळ कोटल्यावर तो श्रीमंत मनुष्याच्या गावी निघताना नोकरीला म्हणाला- "सोबू! मी जरा बाहेर गावी जातो आहे. घरात व बाहेर बांगले सज्ज असू दे."

'मातक! आपण परगणी जाताना मुलां जुनेच कपडे काय घालून विधानात?'

"अरे वेड्या! तेथे तर मला ओळखणारा कोणीच नाही मी कोणते हो कपडे घातले तरी सारखे!" श्रीमंत मनुष्य म्हणाला.

चंद्रभानु

खत्रपूर येथे राजा उदयभानु राज्य करीत

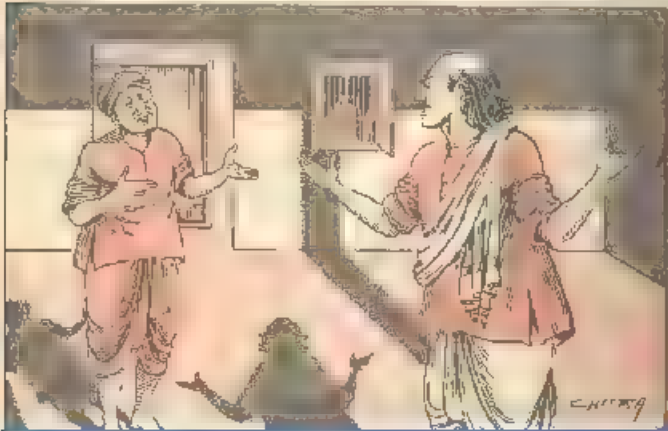
असे. त्याच्या राणीचे नाव रूपमती होते. त्यांना बरेच दिवस भूखाळाला लागले होते. त्यांनी पुष्कळ नवस केले, द्रतवैकल्ये केली, साधूसन्यास्यांची सेवा करून आशोर्वाद घेतले परंतु मूल लागले नाही.

शंक्टी अगदी निराश होऊन राजा उदयभानूने बघाण्या खाळीसल्ला बघी लावण्यावती नावाच्या एका अत्यंत सुंदर राजकन्येशी विवाह करून घेतला. राजाने राज्यकारभारातले सर्व कष्ट काढून घेतले आणि रात्रंदिवस नव्या राणीच्याच महाकांत राहू लागला. सधुनमधून तो रूपमतीला भेटून घेत असे.

लावण्यावतीशी विवाह होऊन दोन वर्षे होतली वर्षे चालू लागली होती. परंतु राणी रूपमती मात्र वनस्पती प्रवृत्ती बगैरे घडून आणली प्रकृती सुधारत होती आणि

ईश्वर कृपेने तिला यश घडून एक सुंदर मुलगा झाला. राजाला परमानंद झाला त्याने आपल्या मुलाचे नाव चंद्रभानु असे ठेवले. आपले दिवस पालटल्याचा रूपमतीलासुद्धा फार आनंद झाला. परंतु तो आनंद फार दिवस टिकला नाही. कारण लावण्यावतीच्या सौंदर्यावर आढून राजा नेहमी तिच्या बोलण्याप्रमाणे बोलत.

रूपमतीला मुलगा झाला तेव्हापासून लावण्यावतीच्या मनात सक्तीमत्तर वाढत गेली. रूपमतीनेसुद्धा ती राजाचे कान भरू लागली की, शत्रुवंत वरून एक मुलगा झाला आहे व तो मोठा झाल्यावर राज्याला एक मोठा धोका होऊ शकेल आणि आदर्शयें म्हणजे अशा राजाने पुत्रप्राप्तीसाठी मंत्रतंत्र स्वतः केले होते तो लावण्यावतीच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवून चंद्रभानूला जगावून पाठवायला तयार झाला.

चंद्रभानू आठव महिन्यांचा झाला असेल, त्याला जंगलात सोडून येण्याचे काम सत्यपाल नावाच्या एका लोकटावर लागविण्यात आले. सत्यपाल मुलाला घेऊन निघाला परंतु त्याला जंगलात घेऊन जाण्याऐवजी शंजारच्या सत्यपुरी नामक राज्यात राहणाऱ्या जादुगार जादूपती नामक मित्राच्या घरी घेऊन गेला. त्याने चंद्रभानूला आपल्या घरी ठेऊन त्याच्या लालतपालनादींचा सर्व भार स्वतःवर घेण्याचे मान्य केले. सत्यपालने परत झाल्यावर चंद्रभानूला जंगलात सोडून आल्याचे समितले.

किंत्तूक वर्षे छोटली. परंतु राजाला त्यानंतर मुलगा झाला झाला नाही.

लावण्यवतीच्या सांगण्यावरून राजाने लावण्यवतीच्या महावीर भावाच्या भाव्याला रत्नक वस्त्रे त्याला युवराज पद दिले.

उदयभानूची मर्जी दुसऱ्या राणावरच बाढत गेली. त्याचा वैरवाजी फायदा घेऊन ही राज्यकारभारात ढवळाढवळ करू लागली. तिने मोठ्या राणीला तिच्या महाछातून काढून नोकरीकारिता राखून ठेवलेल्या शरणात रहायला लागितले दिवसे दिवस तिच्या सननीपत्थर नाडतच गेला. प्रजेला वेडील ती सोष्ट आवडली नाही प्रजेत असतोप वादतच गेला.

राणाने एक दिवशी राजाला समजावून सांगून सर्व राज्यसूत्रच स्वतःच्या हाती घेतली तेव्हा कोडे राजाचे ढोळ उचळले. आपण इतके दिवस भाकट्या राणीच्या सांगण्याप्रमाणे वागलो, ती आदली वृक्च होती, हा ज्ञानभोध त्याला फार तशिरा झाला. परंतु भाकट्या राणीच्या हुकमाप्रमाणे त्याने राज्यसूत्र पूर्वीच तिच्या हातात दिली होती. पुढे राणीने राजाला देखील धोरल्या. राणीबरोबर नोकरांच्या वस्तीत रहायला पाठवून दिले.

अशा तऱ्हेने पुष्कळ दिवशांनी पुन्हा राजा व खोरली राणी एकत्र आले. त्याला फार वाईट वाटू लागले की, त्याने आपल्या एकुलत्या एका मुलाला निर्दयपणाने जंग

लात पाठवून दिले परंतु राणी रूपमत राजाचे मन धोडदेखील न दुखावता त्याला सर्व गुन्या गोष्टी विसरून नामला सांगितले. हळूहळू दोघांचे दाम्पत्यप्रेम वाढत गेले आणि चंद्रभानूच्या पाठीवर सोळा वर्षांनी रूपमतीला एक मुलगी झाली.

तोपर्यंत चंद्रभानू जादुपतीच्या घरी लहानाचा मोठा झाला. त्याने त्याच्याकडून संवविद्या शिकून घेतली. ही दिसायला सुंदर होता. स्वभावाने हुशार होता आणि शरिराने हृष्टपुष्ट होता.

एक दिवशी जंगलासा मुलते पाहून चंद्रभानू जादुपतीला बरोबर घेऊन लावण्यवतीच्या दरबारी आला आणि म्हणाला- "माझे नाव चंद्रभानू आहे आणि मी या राज्याच्या गादीचा खरा वारस आहे."

लावण्यवती चकित होऊन विचारू लागली- "ते कसे काय? चंद्रभानू तर लहानपणीच जंगलात दवापदांच्या तोंडी पडून मरण पावला. ते कोणी तोतया दिसतो आहेस. चालता हो, नाही तर शिपायांकरवी तुला अटक करून पुरव्यात पाठविते."

चंद्रभानू शांतपणे म्हणाला- "सगळ्या एकरा महाराजांची भेट घ्यापची आहे."

महाराजा आज्ञा वृद्ध झाले आहेत व आजारी पण आहेत. ते दरबारात येणार नाहीत." लावण्यवती म्हणाली.

"मी आपल्या जाईला भेटावे म्हणतो."

चंद्रभानू म्हणाला.

'तुम्ही जाई म्हणतो? बराच वेळात दिसतास की रे! लडाईं केल्यावद्दल मी तुम्हा फांशीची शिपादेखील द्यायला कमी करणार नाही नकात ठेव!'" लावण्यवती गज्जली तिने आपल्या नोकरांना चंद्रभानूला अटक करण्यासाठी सकेत केला. परंतु त्या पूर्वीच चंद्रभानू दरबारातून निघून बाहेर गेला होता.

त्या राज्याची प्रजा लावण्यवतीच्या अवयवाराक्षणी असंजुष्ट होतीच, राजा उदयभानू आणि त्याच्या दत्तकपुत्राविषयी प्रजेच्या मनात धोडदेखील प्रेम नव्हते.

सरकारीलें मुख्यमन्त्री लोकांच्या वादी चंद्रमानु जे म्हणाला ते प्रजाला कळलें आणि गादीचा जरा वारस जिवंत क्षमतांचे फळेचें वर प्रजेच्या उमाडालें जल जल.

चंद्रमानु गावातील सब जे सरदार मंडळींना मटली त्याच्या तोंडी सर्ववृत्त एकुल घेऊन सरदार मंडळी म्हणाली- “सुराज! आपण या राज्याचा उद्धार करावा, आम्ही सर्व आपल्या पाठीशी आहो.”

त्या सर्वांना बरोबर घेऊन चंद्रमानु दुसऱ्या दिवशी बरोबरात गेला. तो आपल्या बरोबर बालपणी त्याला जंगलात नेलं होत त्यावळी त्याला जे कपडे घालण्यास आले तेच ते घालून गेला होता ते कपडे

हावण्यावतीला दारुबन चंद्रमानु म्हणाला - “हे फ्ला. माझे ते बालपणातले कपडे!”

त्या लहान मुलाला रानटी दवागदाती लाऊन टाकण्यावर जे कपडे काणी उचलून आणून समजून ठेवले असतील. जे कपडे वती म्हणाली

प्रमुख वागरीकानीं सरला बिळा की वृद्ध महाराज व राणी रूपमती हे त्या मुलाला अलखतात का जरा बिसारून बसकशी करून पहाव

परंतु चंद्रमानु ने आणि रूपमती आपल्या मुलास ओळखू शकले नाहीत तेव्हा लावण्यावती चंद्रमानुला म्हणाली “तु तोंतका, चोर आणि लुच्चा अहंम तुस विरा वाहून पडल आहं आता तुला क शाकां दिक्षा मी देनं

तेव्हा दुसरे वसलल जे दुसरी म्हणाले अशो घाईत रण बराबर हाणार नाही महाराणी! दोष मायका साहूत की नाहीत हे ओळखण्यास विशिष्ट के मान्य रीत आहे आईचे दुध एका तलावात एका कोपऱ्यात टाकावचे असते आणि दुसऱ्या टाकावा मुलाने एका मडक्यात त्याच तलावाचे पाणी भरून घ्यावचे असते त्या मडक्यात आईच्या दुधाची घरर बुट्टीस आली पारिज या पद्धतीने रूपमती आणि चंद्रमानु यांचे परस्परप्राप्त मायजकाचे साते आहं की नाही

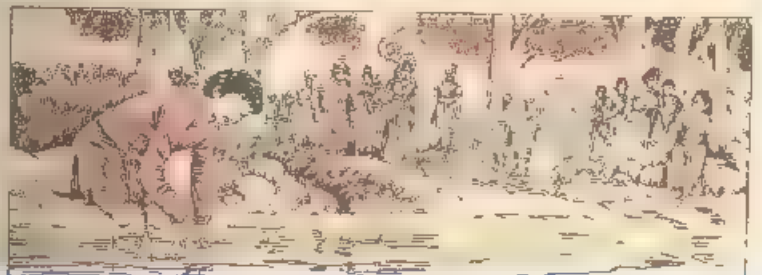
आणि दुसऱ्या टाकावा चंद्रमानु मडक्यात पाणी भरून दाखवावे.”

लावण्यावती त्या अवयव मोठेगम आहं पतीच्या आसहाय्यत तयार झाली परंतु तिन एक अट घातली की या प्रयोगात चंद्रमानु अवशस्वी ठरला तर त्याला मृत्यु-दंड भोगावा लागलं

चंद्रमानुने त्या अटीस होकार दिला प्रयोगात जे आवश्यक सर्व सारी कश्यात पाळा दुसऱ्या दिवशी राज-बाह्याच्या तल बाच्या काठी दुसरी मारी गदी जमली जेणे रूपमतीचे दुध तलावाच्या एका टाकावा पाण्यात साडण्यात आले आणि दुसऱ्या टाकावा तलावात उतरून एका रिकाम्या मडक्यात घेऊन पाणी घेऊन चंद्रमानुने ते घुसल आणि त्यान पाणी भरून घेतल तान मडक घेऊन दाखव आता तेव्हा राण्याला दुधासाखळ पारला रस आला हाता मवलाच ते पाहून चकित झाले

नगर प्रमुख चंद्रमानुचे युधराज असल्याचे सांगून राजा आणि लावण्यावतीला म्हणाला ‘आता महाराणोच गादी महाराजांच्या हत्त्या बावसाळा घावी. चंद्रमानुचा राज्याभिषेक झाला पारिज’ लावण्यावतीच्या ती माष्ट मान्य करानी लागली

बातां प्रश्न असा की मडक्यात दुध आले कसे? चंद्रमानुने जाहपतीच्या सांगण्या-प्रमाण एक पड्डे जेश फडके बाग बंडा घ्यात बुडवून बाह्यातून हानी आणि ते पोण्यात उतरतात त्यात आपल्या कपडेला लागून ठेवले होते पाक धुण्याचे साग करीत असता त्यान ते मडक्यातच्या पाण्यात छान खडबळून कोरले त्यामुळे पाण्याचा रंग पालटून दुधासारखा झाला त्यान ते फडके तलावातच टाकले आणि पासाने चिल्ल्यात तबन पाकळ त्यातून पाणी भरण्याचे सांग करून ना वाहून आल्या अशा प्रकारे ते राजाची होऊन राज्याचा वारस होऊ शकला

कुऱ्यांची खरेदी

पाचशे वर्षांपूर्वी हंगेरीमध्ये मात्यास नावाचा एक धर्मात्मा राजा राज्य करीत होता. त्यावेळस राजधानीवामुन थोड्या दुरच्या एका गावात एक श्रीमंत माणूस रहात असे. दुसऱ्यांना फसवणु त्याच्या सहजी अगवळणो पडल होत. मित्र व अनळची माणसे यांच्यादी खोटे बोलून त्यांना तो धाकत देत असे व लोकाण त्याच्या बोलण्यावर सहजी फसत असत, आणि त्यातच तो आनंद मानीत असे. हा त्याचा नेहमीचा बंदाच झाला होता.

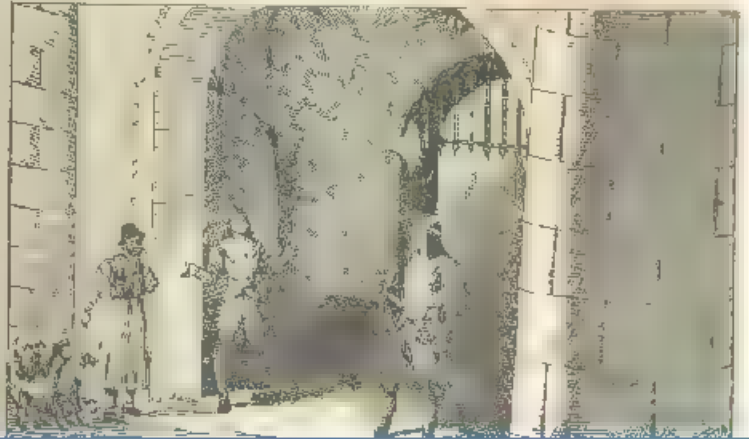
एकदा तो श्रीमंत राजधानीच्या गावी गेला असता, काही विशी तर वसत सांग्याच्या नाण्याचो पैकी भरून घेऊन गानी परत आला व गावातील प्रत्येकाला तो सांगत घुटका की राजधानीत कुबी विकून भी एवडी सारी संपत्ती मिळवली आणि राजधानीला कुऱ्यांची मोठी मागणी आहे.

गावातील एका गरीब माणसाने दुसऱ्या-च्या तीडून ही गोष्ट एकली व त्याच्या मनांत थोडे फार सोने मिळविण्याची इच्छा उत्पन्न झाली त्या गरीब माणसाने श्रीमंताच्या घरी जाऊन विचारले साहेब, मी अशी गोष्ट एकली आहे, ती खरी आहे काय?

"हो बच्चा! खरी आहे. मात्यास राजा वाटेल त्या किमतीला कुऱ्यांची खरेदी करीत आहे. पेसे पण लागले देत आहे. ही बातमी माझ्या कानावर आल्यावर मी माझी हुंती ती संपत्ती कुऱ्याच्या खरेदी-करिता खर्च करून राजधानीला जाऊन राजाला चांगल्या किमतीला सर्व कुऱ्यां बिकून ठाकली माझ्याजवळ एक पैकी भरून सोऱ्याची माणी आहेत. खर्च तुम्ही गरीब आहात! तुम्हीपण राजाकडे जाऊन कुबी विका" श्रीमंत माणसाने सांगितल.

राजमहालाच्या खिडकीतून जेव्हा राजाने पाहिले तेव्हा एक माणूसजवळ कुबी ठेवून घेऊन रडत आहे, थोडे दिवले राजाने खरी गोष्ट काय आहे विचारले व पहारे-कथाना गरीब माणसाला कुबी घेऊन आत येण्यास सांगितलं. गरीब माणसाने राजाला खरी घडतली गोष्ट व श्रीमंताने आपल्याला कसे फसवले हे सांगितलं.

राजाला त्या गरीबाची रूप दया आली त्याने गरीबाला सांगितलं की हे खरे आहे.

मी कुवी विकत घेतो तेव्हा गरीब माणसाला शहर सोन्याची नाणी देऊन कुव्यांना विकत घेतले. नंतर कुव्यांनापण सोडून दिले. त्याने श्रीमताचे नांव गांव विचारून घेतले. गरीब माणसाला खूप आनंद झाला व त्याने गांवी जाऊन सर्वांना ही गोष्ट सांगितली व सोन्याची नाणी दाखविली

श्रीमताचा विश्वास करून को. ला परीत त्याच म्हणण खरे समजून सर्वांमार्फत तंडा ठरले परंतु त्यान खराबरी कुवी विकत सोन्याची नाणी मिळविले त्या माणसीस त्यास आश्चर्य झाला घाटले को त्यान यमनात पुढे गोष्ट सांगितली व ती खरी ठरली

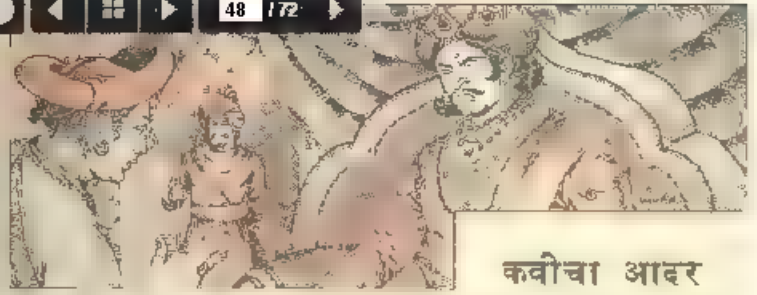
आता योवताला खूप सफली मिळाली विषयाची खरे खरी इच्छा मिळाली झाली त्याने भागरी सर्व दृष्टी विकली व सर्व घन खच करून हजार कुवी दिले एतली व त्या सर्वांना घेऊन तो राजधानीला निघाला तेथे गाऊन पाहिलेक्याशी त्यान

त्याच्या कुव्यांना घेऊन जाऊन ते श्रीमता माणसाचे अन्नाला देऊन घेऊन दिली गंधरी कुवीपण भव आली ही सर्वांनी वरबड घेऊन राजान महा लाख्या सिडकीसुन पविल आणि तसेच त्या माणसाला व कुव्यांना वर पट विषयास सांगितले

श्रीमताचा सांगितले की कुव्यांना घेऊन येऊन अणले पाहे त्यामागे नव पुताच राजाचा बटल को ह्यान ख्यादान पार गेल्याचा कथयने आज तेथे राजा श्रीमताला म्हणाला मी एकदाच कुवी विकत घेतली आता मला कथ्याची गरज नाही कुव्यां घेऊन येऊन जाऊन

श्रीमता कुव्यांना घेऊन राजधानीला गेला होता तसाच पश्य पण आला परंतु त्याची मगळी सफली संपून गरी होती त्यानंतर कित्येक दिवस लोक श्रीमता माणूस व कुव्यांची खर्चा ह्यावर सर्वा वारणातच आनंद मानत होत

कवीचा आदर

देवगिरी येथे एक प्रसिद्ध अशा कवि म्हणजे असे ना ठरवण्या काणव्या तरा गावा जाऊन त्या गावच्या राजाकडची दरारात स्तुतिपर कविता म्हणून पाठ पारितोषिक मिळवो तसेच देवगिरीला दत्त करून वर्ष भर आनंदान घालवो

एकदा तो कवि संपत्तीक असरावनां व तो त्या नवरात्र यकांत व यकांत छत्र द्विजत पाहिलो त्या दगावा राजा राज्यकारभारात फार हुशार यमनात आणि यकाच व दगाव र यम यका व यका कळले त्याने दायकोला एक घर्मशाळत उतरविल आणि स्वतः राजदरबारात आउने त्याच्या मागीरविष दिले आणि राजादर एव आशुकरिता रचून म्हणून दाखविले

कवीची प्रतिभा पाहून राजा खूब झाला आणि कवीला म्हणाला—”कविवर्य!

आपण आपल्या राज्यात कायमचा निवास करावा

माही म्हणजे मी नोर्थयाचा कवी व द्विजता अजि अपट्टा मावी उर्वारोला परतता मल इतरच कोठे राहता यकार नाही क्षमा करावी’ कवीने उत्तर दिले

राजा कवीचे उत्तर ऐकून थोडा निराश झाला त्याला आपल्या राजा मला ऐसा परावी मलक आवडत तसे म्हणत कवीला पारितोषिक दण त्याला पान तसेच तरा कवीने इतक मुद्र कविता रचून म्हणल्यानंतर त्याच्या यथोक्ति संस्कार कैलाशविषय त्याला निरोप देणदेखील त्याला वरे वाटेत. म्हणून राजाने कवीला आपल्या पंक्तीस जवायला बोलवून त्याला आदर सूचक देशमी घातून जोडा व उपरण दिले वरंतु घनप्राप्ती व झालेली पाहून कवि निराश झाला.

धर्मशाळेत आल्यावर कवीला बायकोने विचारले- 'बापण महाराजांना कविता म्हणून दाखविली नाही का? कोणते पारितोषिक मिळाले?

त्या चिन्ताच्याजवळ द्यायला आहे का काही? कवि म्हणाला

"म्हणता काय? राजाजवळ थन दौलत नाही म्हणता?" बायकोने आश्चर्यचकित होऊन विचारले

"चूक माझी होती, त्याची नाही अविद्यावाला मी रसिक सम्राटशिरामण म्हणालो मांजराला पाहत मिणाच्याला मुर पराक्रमी म्हटले. हे सर्व एकूण राजा मी काही देणार नाही असे म्हणाला नाही हे माझे तशीच त्याने सन्मानपूर्वक मला जेवायला वाढून घोतर उपरण देऊन मला निरोप दिला राजा म्हणाला

"हे अन्नदेसील प्रजचे घनच नव्हे का?" बायकोने विचारले,

त्या धर्मशाळेत काम करणारे सर्व नाकट्याकर राजाच्या हेर खाल्यातले होते

Full Screen 127 50 172

एकले आणि राजांला कळविले

दुसऱ्या दिवशी सकाळी कवि सधलोव देवगिरीला निघाला त्यानंतर धोड्याच देळाने एक बैलगाडी पाठीमागून येऊन त्यांना भेटली. गाडीवान त्यांना म्हणाला - "मी देवगिरीलाच चाललो आहे या बसा!" त्याने दोघांना गाडीत बसवून घेतले

कवि चरी पोचल्यावर थोड्या वेळाने अमरावतीचे दूत कवीला येऊन भेटले जाणि म्हणाले- 'महाराजांनी ही अल्प भेट आपणांकडे पोचली करण्यास पाठविले आहे आम्हांला ही भेट यथवर आणण आपणांला जासाचे शाले असते म्हणून आम्ही येथवर बसून आलो" कवीने ती भेट म्हणजे एक थैली उघडून पाहिली. पन्नास हजार सुवर्ण-मुद्रिका होत्या

त्याच वर्षी कवीन देवगिरी मांडली आणि अमरावतीला जाऊन राहू लागला

पैशांचे झाड

दामोदरचे वडील वारले तेव्हा दामोदरला तुकतुच दहावे वर्षे लागले होते.

म्हणून त्या कुटुंबावर दोंगर कोसळल्या सारखे झाले. तरी दामोदरची आई मेहुनत चणूरी करून चार पैशे मिळवी

दामोदर मोठा झाला परंतु त्याला काही कामघंदा येत नव्हता. तो थोडा मूर्खच निघाला तो नहमी बाईकडे पैसे माग. तेव्हा एकदा त्याची आई रागाच्या भरात म्हणाली- काम रे तू नहमी पैसे मागतास, माझ्याकडे पैशांचे झाड आहे, असं का वाटते तुला?

ते ऐकून दामोदराने भोळेपणाने विचारले- तर मग आई, मी पैसे पुरवत ठंबतो झाडाचा पैसे लागू लागले का?

"अरे वेड्या पैसे पुरवल्यान का झाड उगवते? तू जरा देवावर हिडून पैशांच्या

झाडाचे बी कोठे मिळते, बदकशी करून ये" दामोदरची आई चिडून म्हणाली

परंतु भोळेपण दामोदरला आई म्हणाली ते मग खरेच दाटले, त्याच्या ओठलीची कच्ची थीमंत मळली होती त्याच्याकडे जाऊन त्याने ध्यांना विचारले- 'काही? पैशांच्या झाडाचे बी कांठ मिळत"

दामोदरच्या त्या भोळेपणावर हसून ती मळली म्हणाली- "अरे वेड्या, जंगलात!"

दामोदर त्याच्या बोलण्यावर विश्वास करून जंगलात गेला. त्याला तेथे एक म्हंगारी काटक्या मोळा करीत असलेले दिसली. त्याने तिला विचारले- 'साजी! पैशांच्या झाडाचे बी कांठ मिळत हो?"

म्हंगारीने दामोदरला पायापासून डोक्यापर्यंत एकदा पाहिले आणि म्हणाली- 'वाळा, सध्याकाळ झाली ना? थोडपण काटक्या जमा कर पाऊ. नंतर सांगेन."

त्या आनंदात दामोदरस पुष्कळ काटक्या
गोळा केल्या. म्हातारी खाला म्हापाली-
वाळ। म्हातारपणामुळे कंबर वाकत नाही
शःली आहे. इतक्या काटक्या वातावरणात
पोचवतोस का ? ”

शानोहर काटकभाजी सोळो उजलून
घेऊन म्हातारीच्या शठोपाठ निघाला

“बाछा गवस्त जाऊन या काटक्या
बिकून मिलतोरल में पैसो खाणून देनोम
का?” भूतनारोन बिचारल

दामोदर मोहंती उचलून गावात गेल्या
आणि लाकडं विकून मिळाले ते पैसे आणून
त्याच महनारीला दिले

‘माझी आता सांघरी का पैसाच्या
झाडाचे बी कोठे मिळेल?’ त्यानं म्हणत-
रीला विचारलं

सांगत! आतांच माही मिळणार.
मिळाल्यावर सांगत! म्हातारी म्हाणाली

त्या दिवसापासून दामादर म्हणतारीच्या
घराचे राहू लागला तो म्हणतारीच्या
मांगध्याप्रमाणे दरराज जंगलात जाऊन

Full screen 127

वित्पक विम, आठवह अणि महीन
लट्टे दामादर दारुज नेच मम करोत
राहला वो निराश बाला नटना

एक विषमो महावीरस पंजाबी एक
 सैफी व्याख्या हातास 'दुग्ध' व म्हणारा
 'हे भू भोमे! हे सर्व तुझे अन्न' दामा-
 दार आर्यचक्रित होउन महात्मासंबंध 'या
 वासन पहात उभार राहला

तेवहा म्हातारी चला म्हणाली
 "पाहिलेस ना मुला? मरूनत वधानत परो
 मिळतात मेहनत होच पैसांचे वो भादो
 आता तू चरो आपल्या आईकड जा
 मरूनत कतन पैस मिळत व आपल्या
 अडोला भाग होचका वर

२११३
घरुन धरुन घणत आला महनीतीत मिळ
दिल्या पयासह मुळाया धरुन परत
आला नाहून त्या मागला पयसास
जाला

धृतराष्ट्राला कृष्णाने दिव्य दृष्टी दिली
 "अपि त्वं त्वां कृष्णं च विस्मयस्य दिव्यम्"
 तेव्हा तो कृष्णाला म्हणाला "देवा" तू
 माझाच कवढा रुप कळत सला ही
 दिव्य दृष्टी दिव्यास म्हणत सला तुज हे
 दिव्य रूप दिव्या आता तू ही दृष्टी
 परत घे मो ज्य" दिव्य दृष्टीने तुज
 हे रूप पाहिले त्या दृष्टीने सारास
 मानवास पाहण्य ती दृष्टा माझा मनात
 सार्हा

दुम या क्षण ते सस नदत पदिन्याभारत
 जाल कृष्णअपत्या मासम्य ह्यात प्रगद
 झाला आणि ससेत उमिथद कृष्णाचा निरोप
 घडत मात्यवी आणि विदूर यांच्याद्वारावर
 सन्नाभत्रवानुस दाहंर जेथला तिथाला

त्यांच्या बरोबरच कौरव व सर्व राजे व
महाराजे एव निघाले

समाप्तवनाच्या द्वारासमोरच वाहक रथ
 घेऊन उभा होता कुण रथात बोलून
 यत्ना शक्ती कायदा त्याला म्हाणा-
 ह्याणा ! तु मायाविषयी गंममज करून
 घेऊ तबोत पांढवांविषयी माझ्या मनात
 थोडीबेसील प्रेक्थुडी माही मी तुझ्या-
 समोरच दुयेंवनाची समकृत वात्सप्याचा
 प्रयत्न करू दाना ॥

स्वामिन्तर कृष्ण धृतराष्ट्र भीष्म, द्रोण,
वाल्मिकि कृप इत्यादिक भण्डारिता उद्देश्यत
महाभारत अरण्य सर्ग थोर मज्झिमी आज
मम ज घटले न प्रत्यक्ष ज्ञातं तो प हिक
आह धृतराष्ट्र त स्वर्ग लो सत्र प्रकारे

असमर्थ व अलहाय मान्य केव आह मी ज्या हुनून आलो होतो ते बायें संपन्न मला निरोप ला !'

सर्वे थोर मंडळी कृष्णाला निरोप देऊन आपापल्या घरी निघून गेली तेव्हा कृष्ण रवाना वसून कुत्रीआलेबाब केला कुत्रीआ त्यान घडकून सर्वे वृत्त मर्यामितले आणि म्हणाला-“आले सर्वांनी अनेक प्रकारे दुर्यावनाची समजून घालण्याचा यत्न करून पाहिला परंतु त्यान विकड दुर्लभाच केले. कीरवांचा शवट अगदी जवळ येऊन ठेपला आहे. अर्जुन दावाणीसारखा कीरवांचा सर्वनाश करील. मी पांडवांकडे जाल आहे तुला त्यांना काही कळवावयाचे आहे का ?”

वर कोणतेही व कीवडही मोठे मकर आले तरी यांनी घर्ममाय सोडू नये अधिपति बाहुबलीवर स्वतःचा अधिकाराचे रक्षण करावयाचे असत ना अधिपतिम अह त्यासाठी हिमा करावी लागला तरी कलकळ धम धमजून त्यांना ते कळ पाडून मी अने एकत का फार प्राचीन काळी मृच्चिकुंद नावाच्या राजांनी कुत्र मय पृथ्वीव राज्य देऊ लागला. परंतु तो व वण्यास तयाग माल नाही व म्हणाला- मी बाहुबलीन जे राज्य मिळवोन तेव त्याच माझ्या मनाचे समधान हाईल. या वेळी यधिष्ठिर म्या मागित जाल आहे तो माझ्या मन मारखा नाही त्याला माय धरतीज यक्ष दान व तप कलक जोग व दल बाढावण हे त्याने घर्तल्या आहे निखारून कृषि व वाणिज्य धर्मयत्ना जाभत नाहीत पात्र वाना आपल्या वडिलाचे राज्य पत्त मिळविलेच पाहिले, परराज्यात राहत मला मृच्चिकुंद काय मिळेल? युधिष्ठिरांना जाऊन सर्वे त्याने युद्ध करून आनंद वडोल आणि पितर याना उत्तम लाक मिळवा वासाठी प्रयत्न करण्यात बसत ठेवू नये.

कृष्ण कृतीचा निरोप घऊन कीरव प्रमुखांना निरोप घेतल्या नंतर मान्यको

वऊन निघाला रव राजधानीच्या बाहेर निर्जन स्थानी येऊन पोचल्यावर कृष्ण कणाला एकानात म्हणाला-‘कणाल! तू वंदशास्त्रांचा अभ्यास केला आहेस म्हणून तुला सर्वे यादीने छान कळतान वन्याच्या पोटा वन्यलन्याला कानात म्हणतान अशी कन्या विवाहबद्ध झाली म्हणजे तिचा पतीच कानीनचा पिता होतो तू कुली व या अभिनीता तिच्या पाठी जमलास म्हणून तू बाल नियमप्रमाण पाडून सर्वात माठा मूलगा आहेस घर्मशास्त्राप्रमाण तूच राजा होण्यास योग्य आहेस तिच्याच्या नात्यात पाडव आणि मातकडून वण्णी वयाय तुम नातेबाईक आहेत तू माझ्या तयार आलास तर सर्वे पावन पांडवपुत्र आणि त्याच्या बाजूत आलल सर्व राज व महाराज तुला आपला राजा मानून तुझ कदम करतील तुझा राज्यविषयक हाईल दोषदी तुला आपला महाबा पती म्हणून तुला मान देईल याधिष्ठिर युद्धराज हाईल तू राज्य स्वीकारलास तर कुलीमलेल मानव हाईल.

ते एकुन कर्ण म्हणाला ‘कृष्ण’ तू इतक्या प्रयत्न आणि नतहमाव दर्शवून जे काही सामिचलेस यांतच माझ हित आहे, हे मला कळते मी पंडुराजाचा पूज आहे

यांत मला शका नाही कुलीमलेने मी जन्मल्याबरोबर मला नंदन टाकून दिले तेव्हा अनिश्ची तावाच्या एका मुलान मला बाबवून ठेहानाचे मळ केले त्याचा बायको रात्रा हिनं मला मातस्वहान बाढविले त्याच धाड कन्याचा अधिकार मला असू नये असे का तुला वाटते? त्यांनी वसुंधा म्हणून माझ नय ठवले मी त्यांच्या माते वाडकापेकीच एका कन्यागी विवाह केला मला पुत्र पीड झाले मली हेरा वर्षे धृतराष्ट्राच्या महाकांत दुर्योधनाच्या आश्याला मी राज्यभोग भोगीत आहे. मी पाठीशी आहे म्हणूनच दुर्योधन पांडवांशी युद्धान तयार झाला त्यान अर्जुनाची हड

दुर्वाध्याचा जूप करण्यासाठी पांडव विरुद्ध पूर्वेकट झालेला त्याचवेळी मला फार वाईट वाटते परंतु मी हि जे म्हणाली ते इतर कोणासाठीच नकोय अर्जुनाला युद्धास तयार रहायला सांगे ।

तेव्हा कृष्ण बोड्या हुपला व म्हणाला- तरमग तुझा राज्य सौम्य नाही म्हणताना ठीक, तरमग हाच महिना युद्ध करण्यास योग्य व उचित आहे एका आठवड्यात जसायाच्या वईल पु लीळ, दोग व कुवा-चायांना युद्ध आरंभ करण्यास सांग आणि तू स्वतः युद्धाला तयार रहा ।

त्यानंतर कृष्ण व कर्णाचे परस्पर आलिंगन केले कृष्ण खाल वसुन निघाला

कृष्ण निवून गंगेवर विदुर कुतःनेच देखा आणि म्हणाला- सला नको शोच तेच होत आहे या महायुद्धात कौरव आणि पांडवांच्या हाती जसावची लकांचा सहार होणार. कृष्ण अवशस्वी होऊन पांडवांकड परतला आहे ।

कुंतीला दखील सोम द्राण आदिवाचा त्या युद्धात वध वध व न अवडन नव्हते तिच्या वात लागाय की तिच्या मर्यादया हातून अशा आनवड लोकांचा वध होण्या-नेक्ष त्यांना दारिद्र्यात काप सहन करून

दुर्वाध्या व कर्णाच्या मुळाशी कर्ण आहे त्याम पांडवांशी वैरभाव बाळगून युद्ध भटून मनष्याचे ठरविते आहे म्हणून तेच कर्णाचा त्याचे मन वळविता आले तर वळविण्याचे ठरविते कर्ण गणकाठी तपधर्या करीत झाला तथे नी आली

कर्णाचा जप मयलखर त्यात डीट उघडन पाहिल तर समोर कुंती हाती त्यात तिच्या तमस्वर केला व म्हणाला- माते! मी कर्ण तुझ्या घरणी मस्तक ठवीत आहे. भाक्या हातून तुम्ही कोणती सेवा घडण्यासारखी आहे? "

बाळा! तू पाहया गंडी जगत्यात राधेचा मुलगा नाहीस तू! तू सुतवशी दखील नाहीस आल्या बोलण्यावर विदवास ठव तू आपल्या शक्या भावांना आळखले नाहीस. तू दुर्वाध्यासाठी एक महापाप करावळा निघाला आहेस. ते शरीर नाही अर्जुनात बापल्या सोथे वैराकमावे जे राज्य मिळविले ते कौरवांनी बळजबरीने मिळकत केले तू ते परत मिळवून त्या राज्याचा मालक हो कृष्ण नलगामासारखे तुम्ही दोघ कर्णाजून आता म्हणून प्रसिद्ध व्हा तुम्ही दाव एकच झालात तर या जगात तुम्हाला कोणतीही गोष्ट अशक्य नाही कुंती म्हणाली

ते सर्व ऐकून कर्णाचे मन बलबिबल झाले नाही तो कुंतीला म्हणाला- "माते! मला तुम्हाला म्हणण्याप्रमाणे वागता येणार नाही तू मला दाखून जे महापाप केले आहेस त्याची फळे तुला भोगावी लागतीलच. माझा शत्रूदेखील इतके घोर पाप माझ्यावरिड करू शकणार नाही. तू जन्मलाच मला तशीत फेकून दिलेस मी क्षत्रिय म्हणून जन्मलो, परंतु एक सुतपुत्र म्हणूनच वाढलो मला क्षात्रियाचा कुलधर्म माहीत नाही तुला राजपर्यंत माझ्या श्रेम काव्याणाची फिकार वाटली नाही आज तुला स्वतःच्या स्वाधीसाठी मला उपदेश देण सुचव आहे आज मी पांडवांच्या

बाजूने लहलहे तर लोक मला भिवरा, कृतज्ञ म्हणतील मुढाची सर्व संपत्ती माल्यांतर आज मी हे म्हटलं की मी पांडवांचा मोठा साऊन आहे तर सर्व लोक माझी ही घू' करणार नाहीत का? धृतराष्ट्र पुत्रांनी मला आश्रय दिला आणि माझा मानमरातब वाढविला तर आज मी त्यांचा अपमान करून त्यांना सांडून जाऊ? त्यांचे म्हण फेडण्यासाठी मला या वेदाचा होम करावा लागला तरी मी करणार दुर्दोषन आणि कौरव यांच्या बाजूने मी व माझे पुत्रपौत्र मुढात जाग घेणार. मी आपल्या पुत्रांसाठी निऊन आज माझ्याकडे आली आहेम म्हणून मी तुला निराश करू

Collection

127

58

172

लागू देणार नाही अर्जुनाचा वध करून मी आपल्या पराक्रमाची प्रचीती जगाला पटवून देईन मुढात अर्जुन मारला गेला तरी माझ्यासह पांच पांडव राहतील मी मेली तर तुमं पांच पुत्र आहेतच तुला महा पुत्राची माता होणे कदापि अवघ होणार नाही"

कुंती दुःस्वप्नेगाने कर्णाला आपल्या पोटाशी घटून म्हणाली- वाळू मानयान ज असतं नच होते आपण मर्त्य मिमिन मात्र आहोत, कौरवांचा नाश निश्चित आहे परंतु तू मापक्या चार भावांना वगळून मुढ करणार आहेस ही गोष्ट विसरू नकोस तुझे शुभ होवो!" असा कर्णाला माचीनांव वेढून कुंती विघ्न गेली कर्णाने कुंतीला समस्कार केला आणि ती आपल्या निवासस्थानी निघून गेली

हस्तिनापुराहून उपप्लान्यला परत येताच कृष्णाने जे धडकं ते पांडवांना सांगितले नंतर मुढ काम करावयाचे या संबंधी त्यांनी परस्परांचा सल्ला घेतला नंतर कृष्ण आपल्या निवासस्थानी निघून गेला

त्या दिवशी रात्री पांडवांनी मुढासंबंधी कृष्णाची बराच वेळ विचार विनिमय केला. पांडवांच्या बाजूने सत अशौहिणी सैन्य

जाहीरला

युद्धास तयार होते. प्रत्येक व्यक्तीहिणी सैन्याचा एक सेनापती होता. विराट, द्रुपद, धृष्टद्युम्न, शिखंडी, सात्यकी, चेकितान आणि भीम सात अक्षौहिणी सैन्याचे प्रमुख नेमले गेले. त्या सर्वांचा एक सर सेनापती म्हणून आणि भीष्माचार्याची बरोबरी करू शकेल असा सेनापती निवडणं आवश्यक होते. युधिष्ठिराने असा सर सेनापती कोणाला नेमावे विचारले. तेव्हा सहेदेवाने विराटाचे, नकुलाने द्रुपदाचे, अर्जुनाने धृष्टद्युम्नाचे आणि भीमाने शिखंडीचे नाव सूचविले. युधिष्ठिराने कृष्ण सामेल त्याला कोणा बोधामध्ये सर सेनापती नेमण्याचे सूचना केली. तेव्हा कृष्णाने धृष्टद्युम्नाला सर्वांचा प्रमुख नेमावे असे सूचवून अर्जुनाच्या सूचनेला दुजोरा दिला.

धृष्टद्युम्नाची निवड झाल्याचे सर्व राजांना कळले तेव्हा त्यांना ती निवड योग्य बिसली व त्यांना फार आनंद झाला. आता सैन्य संचालन सुरू झाले. रथ सर्वांत पुढे निघाले. शंख आणि रणवाद्ये वाजू लागली आणि

सैन्याच्या वसंभागी भीम, नकुल आणि सहदेव निघाले. त्यांच्या पाठीमागून अर्जुन, द्रुपद, धृष्टद्युम्न आणि पांचाल योद्धा निघाले. सैन्याच्या मध्यभागी युधिष्ठिर होता. सैन्याबरोबर अनेक प्रकारची वाहून, रणागाढे, वैद्य आणि इतर सेवक होते. द्रौपदी आपल्या दासींसह द्रुपदाच्या नगरीतच राहिली. पांडवांनी युद्धाला निघण्यापूर्वी ब्राह्मणांना गोयन व सुवर्णदान केले आणि त्यांचा आशीर्वाद घेतला.

सैन्याच्या शेवटी विराट, कुंतिमोज, धृष्टद्युम्नाचे पुत्र, चाळीस हजार रथ, दोन लाख घोडे, पांच लाख पायदळ सैन्य, साठ हजार हत्ती येऊन चेकितान, धृष्टकेतु, सात्यकी, कृष्ण आणि अर्जुन होते.

ते अफाट सैन्य कुक्षेत्र मैदानावर पोचताच शंख वाजू लागले. सैनिक आनंदाने जयघोष करू लागले. त्यांच्या जयघोषाने सर्व आकाश दुमदुमले.

शिव लीला

[५]

दक्षिण भारतात पोतपिनाडु नामक प्रदेशात एक फार मोठे वन्य होते. त्यात शहर जातीचे लोक रहात असत. त्या प्रदेशाची राजधानी उडमर ही होती. शहर लोक शिकार करून किंवा शेवकी करून आपला उदर निर्वाह चालवीत.

शहर जातीच्या राजाचे नाव नादनाथ आणि राणीचे नाव तंडे असे होते. त्यांना तिघडु नावाचा मुलगा होता. मोठा शात्यावर त्याला सर्व शस्त्रास्त्रविद्या शिकविण्यात आली. हळूहळू तो पळणाऱ्या हरणांला व आकण्यात उडणाऱ्या पक्ष्याला तो सहज नेम मारून ठार करू लागला.

शहर जातीच्या लोकांनी आपल्या युवराजाला शिकार करण्याची विश्रावण उत्तम प्रकारे शिकवावी असे सूचविले.

त्यांनी शंकराजवळ हात जोडून तबस केला, कित्येक जनाचरांचा बळी दिला, महुवा नाकाच्या गुलाची दाख पाहणे आणि नृत्यगान करीत एक मोठी मिश्रणूक काढली.

दुसऱ्या दिवशी ते शिकारीसाठी जाळी, बोऱ्या, फास, शिकारी कुन्ने इत्यादि पेंऊन निघाले. तिघडु वाजल गाजत शिकारीला निघाला. ते लोक तिरुपरीच्या डोंगराळ प्रदेशाकडे निघाले. नांदेत अनेक रवापांची व पक्ष्यांची शिकार केली. त्यांचे मांस काढून ते विस्तृतात भाजले आणि जंगलातल्या भक्षत बुडवून खाल्ले. अशा तऱ्हेने शिकार करीत ते अनेक दिवस हिडले व फिरले.

एक दिवशी शिकारीला गेला असता तिघडु दमून गेला आणि नकुळाच्या खाडाखाली झोपला. स्वप्नात त्याला एक

महापुरुष विसला. त्याच्या सर्वांगावर विमूती लावलेली होती. त्याच्या कंठरेला त्याने व्याघ्रचर्म बांधलेले होते, लोख्याला बटा होती, पळ्यात मंडमाळ होतो आणि त्याच्या मध्य भागी शिबिलिंग होते. तो महापुरुष स्वप्नातच तिचडूला म्हणाला-
"बाळ! या होंगराच्या पायथ्याली मुबल-
मुखी नदीच्याकाठी बटवृक्षाखाली शकर निवास करीत आहे. तू त्याची पुजा कर."

तिचडू दचकून बागा झाला. त्याने आश्चर्यचकित होऊन चारीबाजूला पाहिले. त्याचे अनुयायी सिकार खेळण्यात मग्न होते. इतक्यात एक रानडबकर ओरडत त्या

बाजूला आले. तिचडूने त्या रानडबकराचा पाठलाग केला. परंतु ते दुबकर एकाएकी ज्या जागी अदृश्य झाले. त्याच जागी तिचडूला एक शिचमविर बिलले. त्वष्पात त्या महापुरुषाने त्याच शिबिलिनाविषयी सांगितले होते. म्हणून तिचडूला ती सवे शिचलीला आहे असे वाटले. तेव्हा त्याने त्या शिबलिगाला साष्टांग नमस्कार केला आणि म्हणाला-
"हे प्रभो! या डोंगराळ प्रदेशात ज्या बागी वाघ आणि सिंह विहार करतात अशा या फलो नदीकाठी तू को राहतास? तुला भूक लागली तर तुला अन्नपाणी कोण आपणून देईल? तू खामच्या गावी ऊबगर येथे कां येऊन रहात नाहीस? माझ्या बहिणी तुला दुकराचे, हरणाचे व पक्ष्यांचे मांस शिजवून अगर भाजून लायला देतील. सात भाजी, खीर व फळे आपणून देतील. परंतु तू आला नाहीस तर मी देखील मेशून हलणार नाही."

इतक्यात इतर शवर त्याला शोधीत त्या जागी येऊन पोचले. ते त्याला म्हणाले-
"माछक! बापरा ज्या रानडबकराचा पाठलाग केलात ते दुबकर कोठे आहे? नसत घरी." तिचडूने त्या प्रश्नाचे एवढेच उत्तर दिले-
"शंकराने माझ्याबरोबर यासचे कबूल केले तरच मी येईन. नाही तर येणार नाही. तुम्ही जा." नंतर तो शंकराचे स्मरण

कलन ध्यानमग्न झाला. तेव्हा सर्व निराश होऊन तेथून निघून गेले.

शंकराला किती दिवसांपासून अन्न-पाण्याविना वाढावे लागले असतील कोणास ठाऊक? असा विचार करून तिचडू अनुस्य बाग येऊन सिकारीत निघाला. त्याने एक रावडूकर मारले. त्याचे मांस काढून त्याचे चारीकचारीक तुकडे करून ते जालले, चुबर्णमुखीचे गाणी आपणून शंकरासमोर ठेवले आणि म्हणाला-
"हा नैवेद्य वाहे. थोडे खाऊन घे!"

परंतु शंकराकडून काहीच उत्तर मिळाले नाही. तेव्हा तिसऱू रडू लागला आणि म्हणाला-
"हे प्रभो! तू हे मांसखाल्ले नाहीस तर मी तुझ्यासमोर जीव देईन."

शंकराने तिचडूच्या भक्तीवर प्रसन्न होऊन त्याला दर्शन दिले व म्हणाला-
"जठ प्राज्ञ! मी खाल्ले भाल!" असे सांगून शंकराने थर्ब मांस खाऊन टाकले.

असेच काही दिवस गेले. एक दिवशी शिबलोवर नावाचा एक वैष्टिक विवभक्त बाह्यण त्या देवळात आला आणि म्हणाला-
"प्रभो या ठप्प्या वाढ्या कसल्या? आणि ही घाण कसली? तुझ्या या पवित्र देवळात ही घाण कोणी करून ठेवली. तू हांगितले नाहीस तर मी अन्नपाणी त्याग करून तुझ्या चरणांवरच जीव देईन"

"हे भक्त! तू वावरण्याचे कारण नाही. माझा एक भक्त जंगलात राहणारा आहे आणि तो भक्ति भावनेने मला जे निवेदन

करतो ते मी प्रेमाने घडण करतो. तुला त्याला पहावयाचे असेल तर तू माझ्या पाठीमागे लपून बस." शंकर म्हणाला.

थोड्या वेळाने तिब्रडू देवळात आला. शिवलिंगासमोर ज्हा ठाट्या वरून पडल्या होत्या त्या त्याने पायाने दूर सरकविल्या आणि आपल्या तोंडात त्याने जे पाणी आणले होते त्याचे शिवलिंगावर अभिषेक केला. नंतर शिवलिंगासमोर एक पत्रावळ ठेवून मांसाचे तुकडे त्यावर बाढून ठेवले. शंकराने तिब्रडूच्या भक्तीची परीक्षा घेण्याचे ठरविले. म्हणून त्याने त्या मांसाला हात देखील लावला नाही. त्याच्या मिदलेल्या डोळ्यातून धळपळा पाणी वाहू लागले. ते पाहून तिब्रडू धावून येला. त्याने बनेक प्रकारे डोळ्याचे काम दुखणे आहे हे पाहून हलाख केले. परंतु शंकराच्या जश्रूधारा बर ज्हायच्या एवजी त्यांच्या जागी रक्ताच्या धारा वाहू लागल्या.

आता काय करावे, तिब्रडूला कळेना. त्याला वाटले की डोळ्याचे दुखणे दूर

करण्यासाठी दुसरा डोळा त्याच्या वरून ठेवणे आहे. सत्ता विचार करून त्याने आपल्या मुरीने आपला डोळा काढला आणि शंकराच्या डोळ्याच्या जागी बसविला.

त्यानंतर दुसऱ्या डोळ्यातून रक्ताच्या धारा धळत अवलेल्या पाहून तो म्हणाला— "बाबरप्याचे कारण नाही प्रभो!" असे म्हणत त्याने दुसरा डोळा काढण्यासाठी मुरी डोळ्याजवळ नेली. तेव्हा शंकराने प्रगट होऊन त्याला म्हटले— "बाब!"

त्यानंतर त्याने बाह्याभक्ताला हाक मारली व म्हणाला— "शिवडोवर! पाहिलीस तू या ज्वळी शिवभक्ताची भक्ती?" नंतर शंकराने दोघांना विचारले— "तुम्हाला जो वर पाहिले तो मागून घ्या."

"प्रभो! तुला जी शायला वाटेल तोच वर दे. तुझ्याजवळ आम्ही काय मागणार?" असे म्हणत दोघांनी शंकरासमोर साप्तांग नमस्कार केला. शंकराने त्या दोघांना या जगाच्या मयावालातून कायमचे मुक्त करून शिवलीन करून घेतले.

१३७. राक्षस चित्र

उत्तर अमेरिकेतील कॉलिफोर्निया नामक राज्यात ब्लॅट नामक स्थानी ही चित्रे आहेत. इमिग्रेट्झ ही चित्रे ठीक ठीक दिसत नाहीत. म्हणून ही चित्रे काढणाऱ्यांना तरी त्यांनी काढलेली चित्रे कशी आहेत हे कोण काम काढने नवेन, कोणता डाऊक? अशी अनेक चित्रे खदपांची या खात्री आहेच. बिवातात बसूनच ही चित्रे पाहणे शक्य आहे. १९४३ साली या चित्रांचे फोटो जगदी पहिल्या पहिल्याने काढण्यात आले.

घातल्या पितात फक्त दोनच चित्रे दिसत आहेत. परंतु त्या प्रदेशात अशी अनेक राक्षसी चित्रे आहेत. ही चित्रे तितकी खोल नाहीत, परंतु फार मोठी पसरलेली आहेत. मनुष्याच्या चित्राची उंची पायसाभून दोन्हीपार्श्व ९०० फुट आहे. दुसरे चित्र लांब लेपटीच्या एका बाजूपासून आहे. इ.स. १५४० पूर्वी या प्रदेशात पोदेच नव्हते. ही वस्तुस्थिति आहे. म्हणून असे म्हणावे जायते की इ.स. १५४० नंतरच या राक्षसी चित्रांची निर्मिती अमेरिकन रेड इंडियनांनी केली असली. कारण त्या पूर्वी त्यांचा थोड्याच्या रंगारंगाची कल्पनाच नव्हती.

